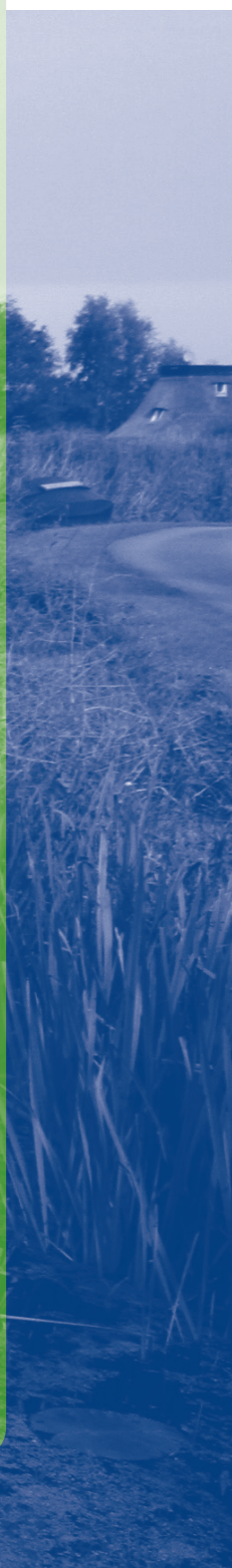

randstedelijke rekenkamer

Flevoland • Noord-Holland • Utrecht • Zuid-Holland

Natuurbeleid EHS onder de loep
Provincie Zuid-Holland

Natuurbeleid EHS onder de loep

Provincie Zuid-Holland

Amsterdam, november 2014

Natuur in Nederland is hoogst zelden iets dat het zonder enige vorm van overheidsbemoediging kan stellen. Niet alleen allerlei (internationale) afspraken over natuurdoelen, zoals die voor Natura 2000-gebieden, vragen om gerichte maatregelen, ook de dynamiek van de natuur zelf vraagt met het oog op het behoud van specifieke natuurwaarden om ingrijpen. Dat ingrijpen neemt verschillende vormen aan, variërend van de verwerving, inrichting en beheer van natuurgebieden door het nemen van maatregelen gericht op omgevingsfactoren, die bepalend zijn voor de kwaliteit van de natuur en de biodiversiteit. Een belangrijke vraag hierbij is ook op welke wijze vinger aan de pols gehouden kan worden om te beoordelen hoe het met de natuur gaat en of de gestelde doelen worden gerealiseerd.

Natuurbeleid en -beheer in Nederland zijn al jaren in beweging met als voorlopig slotstuk de decentralisatie van de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid naar de provincies. Deze dynamiek in het beleid heeft bij de inrichting van het onderzoek voor Zuid-Holland een rol gespeeld. Ook bij de provincie Zuid-Holland maakt de opzet, sturing en uitvoering van het natuurbeleid ingrijpende veranderingen door. Anders dan bij het eerder door ons uitgevoerde onderzoek voor de provincie Noord-Holland dat was gericht op de subsidies voor natuurbeheer (*Natuurbeheer in beeld*, februari 2014), is de focus in dit onderzoek uiteindelijk sterk komen te liggen op de formulering van het provinciaal natuurbeleid en de informatievoorziening aan Provinciale Staten. Parallel aan dit onderzoek hebben we voor Zuid-Holland ook een onderzoek uitgevoerd naar het grondbeleid voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

Voor het onderzoek heeft de Rekenkamer documentenonderzoek uitgevoerd en interviews gehouden met medewerkers van de provincie Zuid-Holland. Wij willen iedereen hartelijk danken voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

Het onderzoek is uitgevoerd door Loes van den Broek MSc., drs. Annelies Eggebeen (onderzoekers), drs. Linda Voetee (projectleider) en dr. Gerth Molenaar (directielid).

dr.ir. Ans Hoenderdos-Metselaar MBA
bestuurder/directeur Randstedelijke Rekenkamer

Inhoudsopgave

Conclusies en aanbevelingen	4
1. Inleiding.....	13
1.1 Achtergrond en aanleiding	13
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	15
1.3 Afbakening	15
1.4 Onderzoeksmethode	16
1.5 Beoordelingskader	16
2. Natuurbeleid EHS.....	17
2.1 Beleidscontext EHS.....	17
2.2 Formulering van het doel en de effectindicatoren	21
2.3 Formulering van de prestaties en de prestatie-indicatoren.....	24
2.4 Samenhang van het doel, de prestaties en de indicatoren.....	28
3. Informatievoorziening EHS aan PS	33
3.1 Informatievoorziening doel en effectindicatoren	33
3.2 Informatievoorziening prestaties en prestatie-indicatoren	35
BIJLAGE A Vertaaltabel natuurtypologieën	41
BIJLAGE B Geraadpleegde bronnen	50
BIJLAGE C Geïnterviewde en geraadpleegde personen.....	52
BIJLAGE D Gebruikte begrippen en afkortingen.....	53

Fotografie (Gerth Molenaar): enkele Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden, te weten Biesbosch, Nieuwkoopse Plassen, Zouweboezem en Uiterwaarden Lek.

Conclusies en aanbevelingen

In de twintigste eeuw is veel Nederlandse natuur verdwenen, met als gevolg kleinere en versnipperde natuurgebieden. Hierdoor hebben bepaalde organismen moeite om gebieden te bereiken en zich er te handhaven, waardoor de diversiteit van planten, dieren en micro-organismen (de biodiversiteit) ook sterk achteruit gaat. Om de biodiversiteit van de Nederlandse natuur te behouden is in 1990 de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) geïntroduceerd. Hierin moeten de versnipperde gebieden worden vergroot en met elkaar verbonden.¹

Een belangrijk deel van de EHS bestaat uit Natura 2000-gebieden. Natura 2000 is gebaseerd op twee Europese richtlijnen: de Vogelrichtlijn uit 1979 en de Habitatrichtlijn uit 1992. Beide richtlijnen richten zich op de bescherming van soorten en de instandhouding van hun leefgebieden (habitats).

Sinds 2004 werkt de rijksoverheid vanuit het adagium 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. In 2006 werd in dat licht de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening vastgesteld. Provincies en gemeenten kregen meer verantwoordelijkheid voor de fysieke inrichting van Nederland. In 2007 werd vervolgens het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) ingesteld. Daarmee werd een belangrijk deel van de verantwoordelijkheid voor het landelijk gebied (landbouw, natuur, water etc.) overgeheveld naar de provincies.²

In 2010 besloot het kabinet Rutte-I het natuurbeleid verder te decentraliseren. Dit kabinet wilde de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid weer aan de basis leggen: in de streek met een duidelijke taakverdeling tussen overheden. Tegelijkertijd werd besloten tot een herijking van de EHS: de EHS zou minder groot worden dan eerder beoogd, teneinde een besparing van € 600 miljoen te bereiken. Eind 2011 sloten Rijk en provincies een Natuurakkoord waarbij het natuurbeleid werd gedecentraliseerd.³

Met de val van het kabinet Rutte-I werd de uitwerking van de plannen voor de decentralisatie van het natuurbeleid vertraagd. Het kabinet Rutte-II besloot in 2012 de decentralisatie van het natuurbeleid door te zetten, maar draaide wel een deel van de bezuinigingen (€ 200 miljoen) terug. Rijk, provincies en maatschappelijke organisaties gingen opnieuw in gesprek. De hoofdlijnen van het natuurbeleid werden in september 2013 vastgelegd in een Natuurpact tussen Rijk en provincies. In het Natuurpact wordt niet meer gesproken van de EHS, maar van het Natuurnetwerk Nederland, dat in 2027 gerealiseerd moet zijn.⁴ Het Natuurpact kan gezien worden als het sluitstuk van de decentralisatie.⁵

In de provincie Zuid-Holland is in de afgelopen periode het natuurbeleid EHS vastgelegd in diverse documenten zoals het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015, de begrotingen, de provinciale natuurbeheerplannen, de beleidsvisie Groen, de uitvoeringsprogramma's Groen, de notitie uitgangspunten realisatiestrategie EHS en de uitvoeringsstrategie EHS. De Rekenkamer vindt het daarom een goed moment om het beleid te beoordelen.

Het doel van dit onderzoek is PS handvatten te bieden om de formulering van het natuurbeleid gericht op de realisatie van de EHS en de verantwoording daarover verder te verbeteren.

¹ Wageningen UR (2014), www.wageningenur.nl (1) en Planbureau voor de Leefomgeving (2014), www.pbl.nl (1)

² Twynstra Gudde (2013), Natuurbeleid: veranderende verhoudingen van het rijk en de provincies, p. 1

³ Tweede Kamer 2011/12 en 2012/2013, 30 825, nr. 107 en nr. 188

⁴ Ministerie van Economische Zaken (2013), brief *Natuurpact* aan Tweede Kamer, DGNR-NB/13157005 en bijlage notitie *Natuurpact ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland*, p. 1

⁵ Interprovinciaal Overleg (2014), www.ipo.nl

Centrale onderzoeksvraag: Wat is de kwaliteit van de formulering van het natuurbeleid en de verantwoording hierover aan PS?

De centrale onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende twee deelvragen:

1. Wat is de kwaliteit van de formulering van het huidige natuurbeleid EHS?
2. In hoeverre zijn PS geïnformeerd over de resultaten van het natuurbeleid EHS?

Algemene conclusie: De formulering van het natuurbeleid en de verantwoording daarover aan PS kan op meerdere punten worden verbeterd. Onderstaand zijn de belangrijkste kritiepunten opgenomen.

1. PS hebben geen volledig inzicht in de staat van de biodiversiteit:
 - i. De effectindicator voor de Natura 2000-gebieden heeft alleen betrekking op de gebieden waarvoor een natuurbeheerplan is vastgesteld (op 1 september 2014 betreft dit 30% van het areaal). Bovendien is de verantwoording over deze indicator in de Jaarstukken onjuist.
 - ii. Met de andere effectindicator, de zogenoemde biodiversiteitsgraadmeter, wordt alleen gekeken naar het aspect populatie-omvang en niet naar het aspect verscheidenheid van soorten.
2. De prestaties met betrekking tot de aanleg van nieuwe natuur⁶ zijn redelijk goed geformuleerd en PS worden jaarlijks over de vorderingen geïnformeerd. De indicatoren maken echter alleen de jaarlijkse vorderingen zichtbaar en niet de vordering in relatie tot het einddoel in 2027.
3. De prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur is niet gericht op de omgevingsfactoren, terwijl deze juist bepalend zijn voor de biodiversiteit. De verantwoordingsinformatie in de Jaarstukken over deze prestatie is enkel gebaseerd op de aanname dat de verleende beheersubsidies ervoor zorgen dat de natuurbeheertypen in stand worden gehouden. De verantwoording is niet gebaseerd op monitoringsinformatie, ondanks dat in de Jaarstukken 2013 wordt gesteld dat dit is ingeschat op basis van steekproefcontroles door Dienst Regelingen.

Deze algemene conclusie is uitgewerkt en toegelicht aan de hand van de twee hiernavolgende deelconclusies. Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen over formulering van en verantwoording over het beleid hebben we een onderscheid gemaakt in bevindingen over de doelstelling en bevindingen over de prestaties. Deze indeling vindt u ook terug in de twee deelconclusies.

⁶ Het onderzoek Grondbeleid EHS Zuid-Holland van de Randstedelijke Rekenkamer gaat nader in op de aanleg van nieuwe natuur.

Deelconclusie over de doelstelling:

Het doel "Behoud van biodiversiteit" is met behulp van twee effectindicatoren grotendeels specifiek, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd. PS hebben echter geen volledig inzicht in de staat van de biodiversiteit. De twee effectindicatoren dekken het beleidsdoel namelijk niet helemaal af en de verantwoording over de indicator voor de Natura 2000-gebieden is onjuist.

Internationale verplichtingen Natura 2000

- a. De effectindicator voor de Natura 2000-gebieden heeft alleen betrekking op de gebieden waarvoor een natuurbeheerplan is vastgesteld. Per 1 september 2014 was dit voor vijf van de 24 Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden het geval, waardoor 70% van het areaal niet is meegenomen.
- b. Uit de formulering van de indicator wordt niet duidelijk of 45% van de doelstelling van de beheerplanperiode moet worden gehaald of 45% van de lange termijn doelstelling.
- c. De verantwoording over de Natura 2000-indicator in de Jaarstukken 2012 en 2013 heeft alleen betrekking op de habitattypen, terwijl voor de soorten (planten en dieren) ook instandhoudingsdoelstellingen zijn opgenomen in de beheerplannen. Een vergelijkbare berekening als in de Jaarstukken komt voor de soorten uit op 23% dat voldoet, daar waar de berekening voor de habitattypen uitkomt op 96% dat voldoet.
- d. De verantwoording geeft overigens het kwaliteitsniveau van de habitattypen weer ten tijde van het vaststellen van de beheerplannen en dat zegt niets over de mate waarin in het betreffende verantwoordingsjaar wordt voldaan aan de instandhoudingsdoelstellingen.

Aanvullend provinciaal beleid

Met de effectindicator voor het provinciale beleid, de zogenoemde biodiversiteitsgraadmeter, wordt alleen gekeken naar het aspect populatie-omvang en niet naar het aspect verscheidenheid van soorten. Bovendien wordt alleen de verandering ten opzichte van eerdere jaren gemeten (verbetering, behoud of verslechtering) en niet hoe de populatie-omvang er werkelijk voor staat (goed, matig of slecht).

Deze conclusie is gebaseerd op bevindingen 1, 5 en 6.

Ad b. In de feitelijke wederhoorreactie is, in reactie op het ontbrekende inzicht op welke doelstelling (beheerplanperiode of lange termijn) deze effectindicator betrekking heeft, aangegeven dat voor de huidige beheerplanperiode de doelstelling is 'behoud van de huidige situatie'. De inschatting is dat in de huidige situatie 45% van de lange termijn doelstelling wordt behaald. Hoe groot dat percentage werkelijk is, wordt duidelijker naarmate er meer Natura 2000 beheerplannen zijn vastgesteld. Hierbij is tevens aangegeven dat dit inderdaad duidelijker in de begroting vermeld had kunnen worden en dat dit in de concept-begroting 2015 is aangepast. Wij merken echter op dat in de concept-begroting 2015 (oktober 2014) het onderscheid tussen de twee beheerperioden niet wordt gemaakt. Wel is duidelijker weergegeven op welk oppervlak de effectindicator betrekking heeft.

Ad c. In de feitelijke wederhoorreactie is aangegeven dat in de concept-begroting 2015 het onderscheid tussen habitattypen en soorten is aangebracht in de Natura 2000-indicator. Onze conclusie over de verantwoording in de Jaarstukken hebben we echter niet aangepast, omdat daarvoor eerst de verantwoording over 2015 moet worden afgewacht. Omdat we wel hebben geconstateerd dat de indicator in de concept-begroting 2015 is aangepast, hebben we geen aanbeveling geformuleerd.

Ad d. In de feitelijke wederhoorreactie is aangegeven dat de veranderingen in habitattypen een langzaam proces hebben, waardoor per lopend beheerplan jaarlijks meten/monitoren niet zinvol is. Door één keer in de zes

of twaalf jaar te meten zouden de veranderingen beter in beeld kunnen worden gebracht. Hierbij is ook aangegeven dat landelijk wordt gekeken naar procesindicatoren die elke drie jaar worden gemonitord. Aan de hand van die indicatoren zou gezegd moeten kunnen worden of de provincie op de goede weg zit. Zie ook onze aanbevelingen 1 en 2.

Deelconclusie over de prestaties:

Aanleg nieuwe natuur

De prestaties die gericht zijn op de aanleg van nieuwe natuur⁷ zijn redelijk goed geformuleerd en PS worden jaarlijks over de vorderingen geïnformeerd. De indicatoren maken echter alleen de jaarlijkse vorderingen zichtbaar en niet de vordering in relatie tot het einddoel in 2027.

Instandhouding bestaande natuur:

De prestatie die gericht is op de instandhouding van de bestaande natuur schiet tekort zowel wat betreft de formulering en operationalisering van het beleid als wat betreft de verantwoordingsinformatie. De belangrijkste kritiepunten zijn:

- a. De prestatie is niet gericht op de omgevingsfactoren, terwijl deze juist bepalend zijn voor de biodiversiteit (zie figuur 2). Afspraken met de beheerders van natuurgebieden over de kwaliteit van de omgevingsfactoren ontbreken. Hierdoor geeft de provincie onvoldoende sturing aan het bereiken van het biodiversiteitsdoel.
- b. De verantwoordingsinformatie in de Jaarstukken 2012 en 2013 over deze prestatie is enkel gebaseerd op de aanname dat de verleende beheersubsidies ervoor zorgen dat de natuurbeheertypen in stand worden gehouden. De verantwoording is niet gebaseerd op monitoringsinformatie, ondanks dat in de Jaarstukken 2013 wordt gesteld dat dit is ingeschat op basis van steekproefcontroles door Dienst Regelingen. Ook andere verantwoordingsrapportages bevatten onvoldoende informatie over de instandhouding van de bestaande natuur. Deze rapportages bevatten namelijk niet over alle omgevingsfactoren (volledige) verantwoordingsinformatie. Bovendien zijn de omgevingsfactoren niet in samenhang met elkaar beschouwd en is de relatie met het doel 'behoud van de biodiversiteit' niet inzichtelijk gemaakt.

Deze conclusie is gebaseerd op bevindingen 2, 3, 4, 7 en 8.

Ad a. In de feitelijke wederhoorreactie is aangegeven dat de provincie een verschuiving wil van hiërarchisch sturen naar netwerksturing en dat deze verschuiving niet herkend wordt in onze bevindingen. Specifiek is aangegeven dat tussen provincies, Rijk en de beheerders van natuurterreinen is afgesproken dat gewerkt wordt met certificering, om de kwaliteit van natuurbeheer te waarborgen en om de uitvoeringslasten te verlagen, waardoor meer overheidsmiddelen ten goede komen aan het daadwerkelijk beheer. De mening dat desondanks afspraken over de kwaliteit van de omgevingsfactoren gemaakt zouden kunnen worden, zou haaks staan op de gemaakte afspraak en gekozen beleidsrichting en het credo dat wordt gewerkt vanuit vertrouwen. Wij willen benadrukken dat wij het stelsel van certificering en werken vanuit vertrouwen niet ter discussie stellen. Wij vinden het van belang dat de provincie overkoepelend duidelijk aangeeft welke kwaliteit van de omgevingsfactoren zij beoogt en dat de provincie hierover vervolgens concrete afspraken maakt met de beheerders (en indien nodig ook met de waterschappen). Het is aan de provincie om de middelen zo over de beheerders te verdelen dat de

⁷ Het onderzoek Grondbeleid EHS Zuid-Holland van de Randstedelijke Rekenkamer gaat nader in op de aanleg van nieuwe natuur.

prestatie(s) die hiermee behaald kunnen worden optimaal zijn. Het niveau van omgevingsfactoren is volgens ons logisch, aangezien de kwaliteit van de omgevingsfactoren direct van invloed is op de staat van de biodiversiteit. Wanneer de kwaliteit van een bepaalde omgevingsfactor slecht is, kunnen bijvoorbeeld eerst afspraken gemaakt worden om de kwaliteit van die omgevingsfactor te verbeteren naar het niveau 'matig' en op langere termijn afspraken om het niveau 'goed' te behalen. De kwaliteit van een andere omgevingsfactor is wellicht al goed en behoeft geen verbetering, maar behoud van het kwaliteitsniveau. Wanneer het niet mogelijk is om de kwaliteit van een omgevingsfactor te verbeteren (voor de kwaliteitsniveaus 'slecht' en 'matig') of te behouden (voor het kwaliteitsniveau 'goed'), dient te worden nagegaan of het doel 'behoud van biodiversiteit' wel haalbaar is in dat gebied en wat de gevolgen zijn voor de provincie als geheel. Wanneer concrete afspraken met de beheerders worden gemaakt over de kwaliteit van de omgevingsfactoren, weten de beheerders wat er van hen verwacht wordt en kunnen dan vervolgens bepalen welke maatregelen zij moeten treffen om het beoogde kwaliteitsniveau van de omgevingsfactor te behalen. Zo bepaalt de provincie wát er moet worden bereikt en zijn de beheerders vrij om te bepalen hóe zij dat gaan bereiken. Deze aanpak staat ons inziens het stelsel van certificering en het werken vanuit vertrouwen niet in de weg.

Aanbevelingen

1. Bepaal of de effectindicator met betrekking tot de Natura 2000-gebieden geschikt is om *jaarlijks* de vorderingen in kaart te brengen of dat deze indicator beter met een interval van enkele jaren gemeten kan worden. In het laatste geval zou deze effectindicator minder geschikt zijn als begrotingsindicator en zou de verantwoording niet moeten plaatsvinden in de Jaarstukken, maar in andere periodieke verantwoordingsrapportages.
 - a. Indien deze indicator in de begroting wordt gehandhaafd: Vraag GS in de Jaarstukken te rapporteren over de mate waarin in het *betreffende* verantwoordingsjaar is voldaan aan de instandhoudingsdoelstellingen.
 - b. Indien in andere periodieke rapportages over de effectindicator wordt verantwoord: Vraag GS aan te geven op welk jaar / welke jaren de informatie betrekking heeft en vraag GS een andere begrotingsindicator voor te stellen.
2. Ten aanzien van de effectindicator met betrekking tot de Natura 2000-gebieden bevelen wij het volgende aan:
 - a. Pas de formulering van de huidige effectindicator met betrekking tot de Natura 2000-gebieden aan, zodat ook wordt gekeken naar de biodiversiteit in de Natura 2000-gebieden waarvoor nog geen beheerplan is vastgesteld.
 - b. Spreek met GS af over welke instandhoudingsdoelstellingen de verantwoording moet gaan. Wanneer het beheerplan is vastgesteld, kunnen dit de doelstellingen voor de beheerplanperiode zijn of doelstellingen voor de lange termijn. Wanneer het beheerplan nog niet is vastgesteld, zouden dit de doelstellingen uit het aanwijzingsbesluit kunnen zijn of kan worden afgesproken om op een andere manier de actuele kwaliteit van die gebieden in kaart te brengen.
3. Verbeter de formulering van en verantwoording over de indicator met betrekking tot het provinciale biodiversiteitsdoel:
 - a. Zorg dat bij het meten van het biodiversiteitsdoel voor de Zuid-Hollandse EHS niet alleen naar de populatie-omvang wordt gekeken, maar ook naar de verscheidenheid van soorten. Figuur A (zie na aanbeveling 7) geeft bijvoorbeeld de manier weer waarop voor de Balans voor Leefomgeving op basis van de verscheidenheid van soorten de kwaliteit van de natuurtypen in beeld wordt gebracht.

- b. Vraag GS bij de verantwoording over het biodiversiteitsdoel niet alleen te rapporteren over de verandering ten opzichte van eerdere jaren gemeten (verbetering, behoud of verslechtering), maar ook over hoe het er werkelijk voor staat (goed, matig of slecht).
4. Vraag GS bij de prestaties met betrekking tot de aanleg van nieuwe natuur⁸ naast de jaarlijkse vorderingen ook de vordering in relatie tot het einddoel in 2027 inzichtelijk te maken.
5. Verbeter de formulering en operationalisering van de prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur door deze op de omgevingsfactoren te richten:
 - a. Pas de formulering van de prestatie die gericht is op de instandhouding van de bestaande natuur aan, zodat wordt gestuurd op de omgevingsfactoren. Figuur B (zie na aanbeveling 7) geeft weer hoe de samenhang tussen de prestatie en het doel er dan uitkomt te zien.
 - b. Vraag GS om de prestatie te vertalen in concrete afspraken met de beheerders van natuurgebieden over het kwaliteitsniveau van de omgevingsfactoren dat behaald moet worden.

Tijdens een bijeenkomst met ambtenaren en gebiedsbeheerders eind mei 2014 kwam naar voren dat bij deze partijen veel gebiedskennis aanwezig is en de belangrijkste problemen in de omgevingsfactoren vaak bekend zijn. Op basis van expert judgement en in overleg met de beheerders zou de provincie afspraken kunnen maken over verbeterstappen, zonder dat direct een nulmeting beschikbaar is op basis een landelijk afgestemde nieuwe werkwijze natuurmonitoring.
6. Verbeter de verantwoording over de prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur, zodat inzicht wordt gegeven in de kwaliteit van de omgevingsfactoren. Vraag GS bij de verantwoording over de instandhouding van de bestaande natuur over de kwaliteit van de omgevingsfactoren te rapporteren. Bepaal hierbij of dergelijke verantwoording jaarlijks dient te gebeuren in de Jaarstukken of dat andere periodieke verantwoordingsrapportages geschikter zijn.

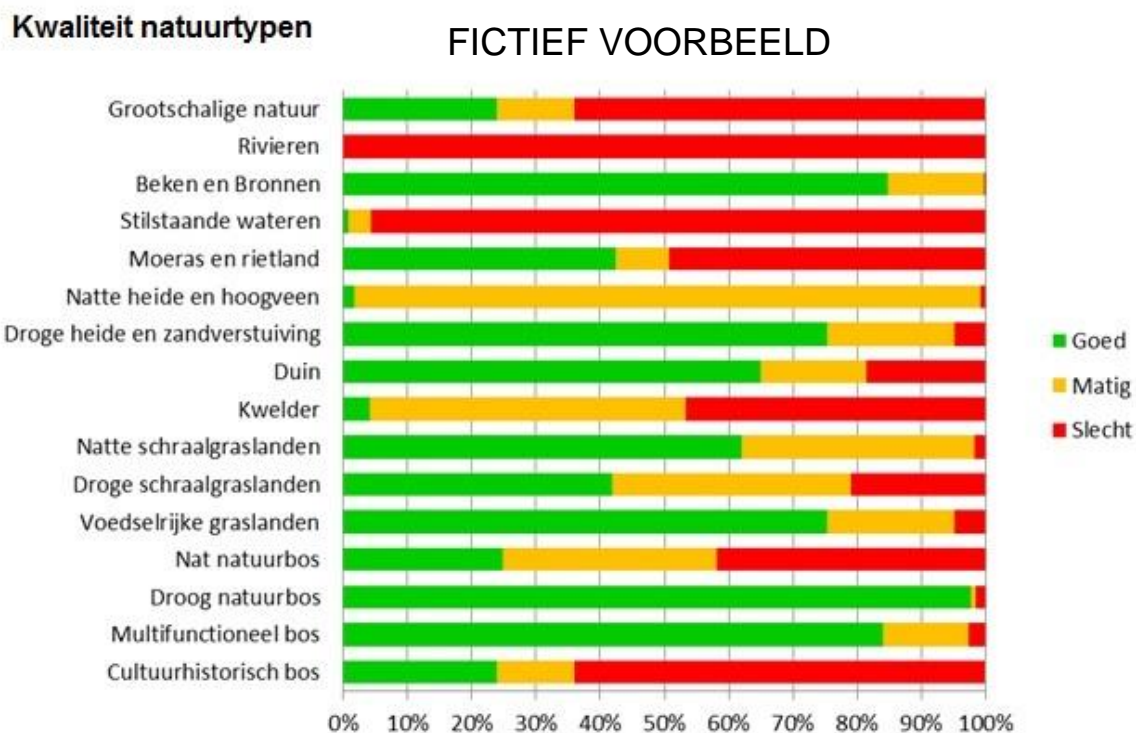
De belangrijkste omgevingsfactoren zijn: grondwaterstand, stikstofdepositie, zuurgraad, voedselrijkdom, structuur, ruimtelijke samenhang, kwaliteit van het grondwater en kwaliteit van het oppervlaktewater. Figuur C (zie na aanbeveling 7) geeft bijvoorbeeld de manier weer waarop voor de Balans voor Leefomgeving voor verschillende omgevingsfactoren de kwaliteit in beeld wordt gebracht. Hierbij kunnen de kwaliteitsklassen worden gehanteerd die zijn vastgelegd in de nieuwe werkwijze natuurmonitoring zodra daar geen discussie meer over bestaat (zie onze brief d.d. 3 juli 2014).
7. Gebruik de verantwoordingsinformatie over de omgevingsfactoren bij het bepalen van het ambitieniveau voor de komende periode.

Hierna zijn de figuren A, B en C bij aanbevelingen 3, 5 en 6 opgenomen en nader toegelicht.

⁸ Het onderzoek Grondbeleid EHS Zuid-Holland van de Randstedelijke Rekenkamer gaat nader in op de aanleg van nieuwe natuur.

Figuur A bij aanbeveling 3

Zodra de discussie over de kwaliteitsklassen is afgerond en de nieuwe werkwijze natuurmonitoring is aangepast (zie onze brief d.d. 3 juli 2014), zou onderstaande figuur die voor de Balans voor de Leefomgeving wordt gemaakt ook gemaakt kunnen worden voor de provincie Zuid-Holland. Deze figuur geeft aan hoe het er per natuurtype voor staat met de verscheidenheid van soorten.

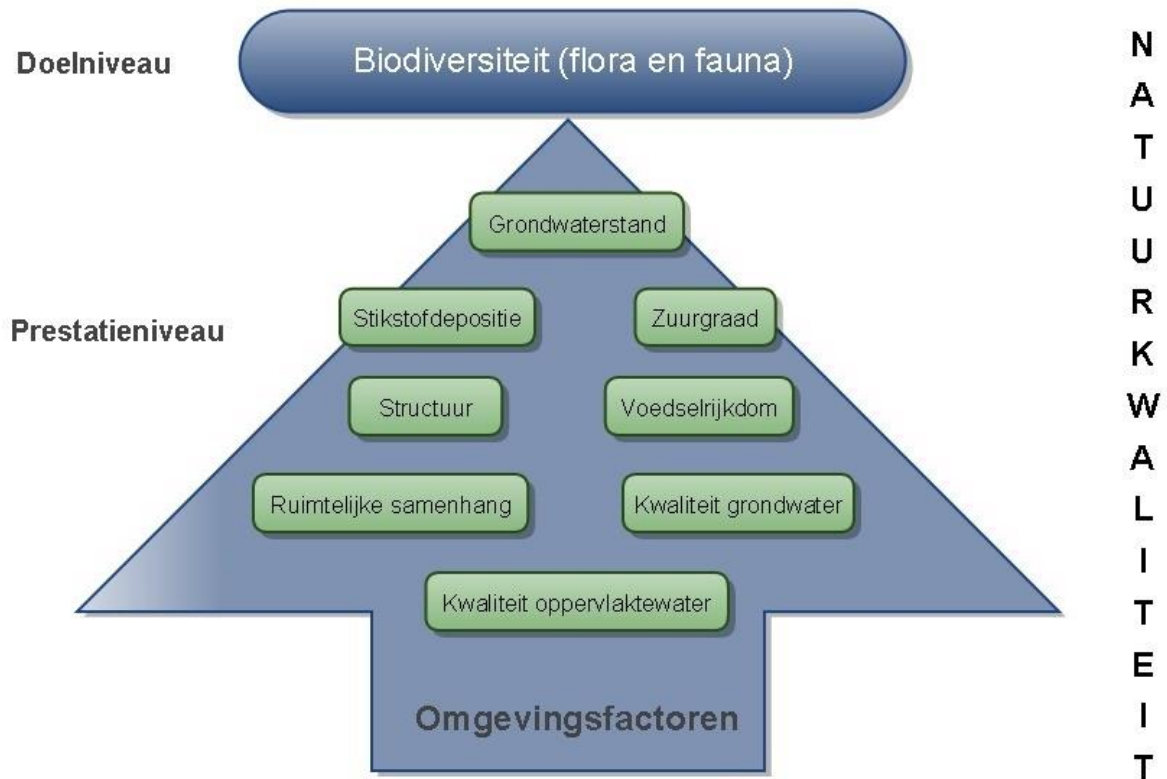

Figuur A Kwaliteit natuurtypen op basis van de verscheidenheid van soorten in procenten oppervlak.

Toelichting: Per natuurbeheertype is er een lijst van kwalificerende soorten vastgesteld. Op basis van de daadwerkelijk aanwezige soorten kan per natuurbeheertype aan de hand van de kwaliteitsklassen worden bepaald hoe goed de staat is (goed, matig of slecht). De resultaten kunnen vervolgens van beheertypen worden geaggregeerd naar de natuurtypen. Het percentage per kwaliteitsklasse (goed, matig of slecht) wordt vervolgens berekend door het aantal hectare in de betreffende kwaliteitsklasse te delen door het aantal hectare van het totale areaal.

Figuur B bij aanbeveling 5

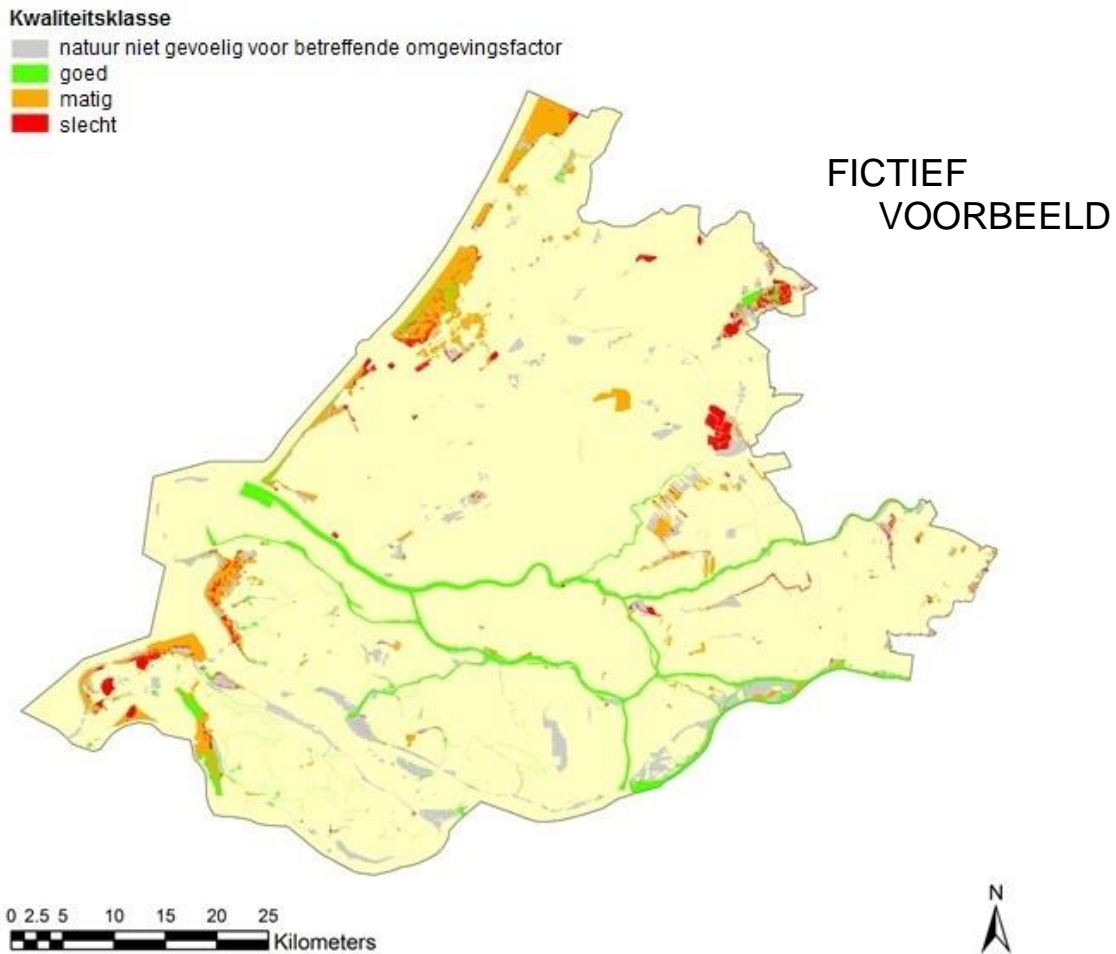
Onderstaande figuur geeft voor de instandhouding van de bestaande natuur de samenhang weer tussen een prestatie gericht op de omgevingsfactoren en het doel behoud van biodiversiteit. Tezamen vormen de prestatie en het doel het begrip natuurkwaliteit.

Figuur B Samenhang prestatie instandhouding bestaande natuur en doel behoud biodiversiteit.

Figuur C bij aanbeveling 6

Zodra de discussie over de kwaliteitsklassen is afgerond en de nieuwe werkwijze natuurmonitoring is aangepast (zie onze brief d.d. 3 juli 2014), zou onderstaande figuur die voor de Balans voor de Leefomgeving wordt gemaakt ook gemaakt kunnen worden voor de provincie Zuid-Holland. Deze figuur geeft inzicht in het kwaliteitsniveau van de omgevingsfactor.

Figuur C Kwaliteitsniveau van omgevingsfactor grafisch weergegeven

Toelichting: Per natuurbeheertype zijn voor verschillende omgevingsfactoren kwaliteitsklassen vastgesteld. Op basis van een meting van die omgevingsfactoren kan per natuurbeheertype worden bepaald hoe goed de staat is (goed, matig of slecht). De resultaten kunnen vervolgens grafisch op een kaart worden weergegeven.

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding

Achtergrond

In de twintigste eeuw is veel Nederlandse natuur verdwenen, met als gevolg kleinere en versnipperde natuurgebieden. Hierdoor hebben bepaalde organismen moeite om gebieden te bereiken en zich er te handhaven, waardoor de diversiteit van planten, dieren en micro-organismen (de biodiversiteit) ook sterk achteruit gaat. Om de biodiversiteit van de Nederlandse natuur te behouden is in 1990 de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) geïntroduceerd. Hierin moeten de versnipperde gebieden worden vergroot en met elkaar verbonden.⁹

In de jaren daarna bleken de pogingen om de inrichting van het landelijk gebied te verbeteren onvoldoende te leiden tot de gewenste resultaten.¹⁰ Dat kwam onder meer door de beperkte samenhang tussen en binnen de overheidslagen, de complexe en bureaucratische procedures en de afstand tussen overheid en gebiedsactoren. Dat was aanleiding voor het Rijk¹¹, het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) om te komen tot de vorming van één Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Doel van het ILG is, zoals omschreven in een gezamenlijk opgestelde contourennotitie uit 2004, om de provincies samen met de gemeenten en waterschappen in staat te stellen om op een effectieve wijze de rijksdoelen voor de fysieke inrichting van het landelijk gebied te realiseren als onderdeel van een integrale regionale gebiedsontwikkeling.

Zouweboezem

⁹ Wageningen UR (2014), www.wageningenur.nl (1) en Planbureau voor de Leefomgeving (2014), www.pbl.nl (1)

¹⁰ IPO, VNG, UvW en Rijk (2004), Contouren van het Investeringsbudget Landelijk Gebied, p. 7

¹¹ De toenmalige ministeries van LNV, VROM en V&W

Het ILG werd op 1 januari 2007 ingevoerd. Een belangrijk doel binnen het thema natuur van het ILG was de realisatie van de EHS. Rijk en provincies maakten voor de periode 2007-2013 in bestuursovereenkomsten kwantitatieve afspraken over de verwerving, inrichting en ontsnippering van natuur en over particulier en agrarisch natuurbeheer. Het Rijk formuleerde de doelen en stelde de ILG-middelen beschikbaar, de provincie zou de regie gaan voeren en met deze middelen de afspraken realiseren.¹²

In 2010 besloot het kabinet Rutte-I het natuurbeleid verder te decentraliseren. Dit kabinet wilde de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid weer aan de basis leggen: in de streek met een duidelijke taakverdeling tussen overheden. Tegelijkertijd werd besloten tot een herijking van de EHS: de EHS zou minder groot worden dan eerder beoogd, teneinde een besparing van € 600 miljoen te bereiken. Eind 2011 sloten Rijk en provincies een Natuurakkoord waarbij het natuurbeleid werd gedecentraliseerd.¹³

Met de val van het kabinet Rutte-I werd de uitwerking van de plannen voor de decentralisatie van het natuurbeleid vertraagd. Het kabinet Rutte-II besloot in 2012 de decentralisatie van het natuurbeleid door te zetten, maar draaide wel een deel van de bezuinigingen (€ 200 miljoen) terug. Rijk, provincies en maatschappelijke organisaties gingen opnieuw in gesprek. De hoofdlijnen van het natuurbeleid werden in september 2013 vastgelegd in een Natuurpact tussen Rijk en provincies. In het Natuurpact wordt niet meer gesproken van de EHS, maar van het Natuurnetwerk Nederland, dat in 2027 gerealiseerd moet zijn.¹⁴ Het Natuurpact kan gezien worden als het sluitstuk van de decentralisatie.¹⁵

Aanleiding

Vanuit de provincie Zuid-Holland is medio 2013 door de programmaraadsleden aangegeven dat er vanuit twee invalshoeken behoefte is aan onderzoek op het gebied van natuur. Zowel vanuit de invalshoek van het grondbeleid (het aankopen, het inrichten en het tijdelijk beheer van gronden) als vanuit het natuurbeleid zelf (realisatie natuurdoelstellingen en controle op de uitvoering). Wij hebben daarom besloten twee separate onderzoeken uit te voeren. Het onderzoek dat nu voor ligt, richt zich op het natuurbeleid voor de EHS.

In de zomer van 2013 is regelmatig contact geweest tussen de Programmaraadsleden van de provincie Zuid-Holland en de Rekenkamer. Op basis van deze contacten is een globale vraagstelling en afbakening voor dit onderzoek gemaakt. De vraagstelling en de afbakening zijn in de oriëntatie (met medewerkers van de provincie, natuurbeheerorganisaties, Dienst Landelijk Gebied en deskundigen op het vakgebied) verder aangescherpt en in februari 2014 besproken met de Zuid-Hollandse leden van de Programmaraad. De onderzoeksopzet is vervolgens op 9 april 2014 besproken met de commissie Groen en Water.

De focus van het onderzoek is gewijzigd ten opzichte van de onderzoeksopzet van 19 maart 2013. De oorspronkelijke onderzoeksvragen 3 (Hoe staat het er kwantitatief en kwalitatief voor met de EHS in Zuid-Holland?) en 4 (Sluit de beleidsaanpak voldoende aan bij de huidige stand van zaken van de EHS?) zijn komen te vervallen. Dit is toegelicht in de brief van 3 juli 2014.¹⁶ De reden hiervoor is de ontstane discussie over de nieuwe werkwijze van de natuurmonitoring. Een toelichting hierop heeft plaatsgevonden in de commissie Groen en Water op 10 september 2014.

¹² Rijk en provincie Zuid-Holland (2006), ILG Bestuursovereenkomst 2007-2013, pp. 7-10

¹³ Tweede Kamer 2011/12 en 2012/2013, 30 825, nr. 107 en nr. 188

¹⁴ Ministerie van Economische Zaken (2013), brief *Natuurpact* aan Tweede Kamer, DGNR-NB/13157005 en bijlage notitie *Natuurpact ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland*, p. 1

¹⁵ Interprovinciaal Overleg (2014), www.ipo.nl

¹⁶ Randstedelijke Rekenkamer (2014), brief *Bijstelling onderzoek Natuurbeleid EHS* aan Commissie Groen en Water provincie Zuid-Holland, 2014/GM/070

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

In de provincie Zuid-Holland is in de afgelopen periode het natuurbeleid EHS vastgelegd in diverse documenten zoals het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015, de begrotingen, de provinciale natuurbeheerplannen, de beleidsvisie Groen, de uitvoeringsprogramma's Groen, de notitie uitgangspunten realisatiestrategie EHS en de uitvoeringsstrategie EHS. De Rekenkamer vindt het daarom een goed moment om het beleid te beoordelen.

Het doel van dit onderzoek is PS handvatten te bieden om de formulering van het natuurbeleid gericht op de realisatie van de EHS en de verantwoording daarover verder te verbeteren.

Centrale onderzoeksvraag: Wat is de kwaliteit van de formulering van het natuurbeleid en de verantwoording hierover aan PS?

De centrale onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende twee deelvragen:

1. Wat is de kwaliteit van de formulering van het huidige natuurbeleid EHS?
2. In hoeverre zijn PS geïnformeerd over de resultaten van het natuurbeleid EHS?

Ad 2. Sinds eind 2011 zijn de provincies verantwoordelijk voor het natuurbeleid, maar vanaf 2007 hadden de provincies wel al de regie over de uitvoering.

1.3 Afbakening

Dit onderzoek richt zich op:

- het provinciale natuurbeleid in de provincie Zuid-Holland met betrekking tot de realisatie van de EHS;
- de omvang van de (herijkte) EHS in de provincie Zuid-Holland;
- de informatievoorziening over de resultaten van het natuurbeleid.

Het onderzoek richt zich niet op de:

- de kosten van de EHS. Uit het onderzoek van de Rekenkamer naar de subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer Noord-Holland is gebleken dat uitvoeringskosten van de regelingen te hoog waren. De provinciale uitvoeringskosten hingen in de periode 2007-2012 samen met het opstellen van het provinciale Natuurbeheerplan, de coördinatie van het agrarisch natuurbeheer, het ontwikkelen en de implementatie van het nieuwe Subsidiestelsel Natuur en Landschap.
- de flankerende maatregelen buiten de EHS en de uitbreiding van de EHS door agrarisch natuurbeheer. Het grootste deel van dit beleid moet nog worden uitgewerkt en kan daarom niet worden betrokken in het onderzoek (zie de grijs gearceerde delen van de doelenboom in Figuur 3, paragraaf 2.1).
- het provinciaal monitoringsprogramma Biodiversiteit, dat de provincie ontwikkelt tegelijkertijd met dit onderzoek. De invloed hiervan op de geformuleerde indicatoren in de begroting is nog onbekend. Bij de beoordeling is de Rekenkamer uitgegaan van het vastgestelde beleid. Bij de behandeling van de onderzoeksopzet in de commissie Groen en Water hebben PS expliciet aangegeven dat het monitoringsprogramma geen onderdeel moest zijn van het onderzoek.
- het grondbeleid ten behoeve van de realisatie van de EHS (dit komt in het separate onderzoek Grondbeleid EHS aan de orde).

- de kwaliteit van de natuur in de provincie Zuid-Holland. Gezien de ontstane discussie over de nieuwe werkwijze natuurmonitoring is dit geen onderdeel meer van het onderzoek (zie aanleiding in paragraaf 1.1).

Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de meest recente gegevens en informatie. Voor deelvraag 2 is gekeken naar de informatievoorziening aan PS in deze huidige Statenperiode, dus naar de periode maart 2011 - september 2014.

1.4 Onderzoeksmethode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van bestaande literatuur en onderzoeken op het gebied van natuurbeleid EHS. De Rekenkamer heeft de relevante beleidsdocumenten van de provincie bestudeerd en gesprekken met de ambtelijke organisatie gevoerd. Om inzicht te krijgen in de diverse aspecten van het natuurbeleid EHS zijn naast gesprekken met de ambtelijke organisatie ook gesprekken gevoerd met natuurbeheerorganisaties en deskundigen. Om te kunnen bepalen in hoeverre PS zijn geïnformeerd over de resultaten van het natuurbeleid, zijn de agenda's en vergaderstukken van de commissie Groen en Water in de onderzoeksperiode doorgenomen. In bijlage B is een overzicht opgenomen van alle geraadpleegde bronnen, in bijlage C zijn alle geïnterviewde en geraadpleegde personen benoemd en bijlage D is een lijst met de gebruikte begrippen en afkortingen.

1.5 Beoordelingskader

De Rekenkamer hanteert voor het maken van haar bevindingen een beoordelingskader (zie Tabel 1). Dit beoordelingskader is besproken met ambtelijke vertegenwoordigers van de provincie. In de tabel is aangegeven in welk hoofdstuk en eventueel welke paragraaf de beoordeling van het criterium terug te vinden is.

Tabel 1 Beoordelingskader

Vraag 1: Wat is de kwaliteit van de formulering van het huidige natuurbeleid EHS?	
Criterium 1.1 (H2, par. 2.2)	Het doel is specifiek, meetbaar en tijdgebonden.
Criterium 1.2 (H2, par. 2.3)	De prestaties zijn specifiek, meetbaar en tijdgebonden.
Criterium 1.3 (H2, par. 2.4)	Het doel, de prestaties en de indicatoren vormen een samenhangend geheel.
Vraag 2: In hoeverre zijn PS geïnformeerd over de resultaten van het natuurbeleid EHS?	
Criterium 2.1 (H3)	PS worden periodiek over de voortgang van de doelen en de prestaties geïnformeerd.

HOOFDSTUK 2

Natuurbeleid EHS

In dit hoofdstuk wordt onderzoeksvraag 1 beantwoord: 'Wat is de kwaliteit van de formulering van het huidige natuurbeleid EHS?' Eerst wordt in het kort de beleidscontext van de EHS geschetst en vervolgens wordt de formulering van het provinciale beleid beoordeeld.

2.1 Beleidscontext EHS

Internationale doelen voor biodiversiteit¹⁷

In 1992 heeft Nederland, samen met 186 andere landen inclusief de EU, het Biodiversiteitsverdrag van Rio de Janeiro (Convention on Biological Diversity) ondertekend. De landen verplichten zich de biodiversiteit zowel in hun eigen land te beschermen als ook geëigende maatregelen te nemen ter ondersteuning van de bescherming van de biodiversiteit in de ontwikkelingslanden.

De Convention on Biodiversity (CBD) stelde in 2001 het doel om de achteruitgang van de biodiversiteit in 2010 afgeremd te hebben. In 2010 constateerde de tiende Convention of Parties (CoP 10) van de CBD dat dit mondiaal gezien niet gelukt is. De CoP 10 maakte de nieuwe afspraak dat in 2020 de achteruitgang van biodiversiteit geremd is én dat een deel van de verstoorde ecosystemen¹⁸ hersteld wordt.

De Europese Unie stelde een strengere eis voor Europa als beleidsdoel. De achteruitgang moest in 2010 tot stilstand zijn gekomen. Binnen de Europese Unie blijkt dit doel in 2010 niet gehaald te zijn en is in de biodiversiteitsstrategie van 2011 gesteld dat dit doel in 2020 gehaald moet zijn.

Uit de Balans van de Leefomgeving 2012 blijkt dat in Nederland het mondiale doel van de CBD gehaald is; de achteruitgang van de biodiversiteit is geremd. Hierbij zijn de aanleg van de EHS en de vermindering van de milieudruk cruciale factoren. Het is echter niet gelukt de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen. Vooral soorten die strengere eisen aan hun leefomgeving stellen (en daardoor zeldzaam zijn en op de Rode Lijsten staan) en soorten van het agrarisch gebied gaan nog achteruit.

Natura 2000

De Europese Unie heeft zich, zoals hiervoor gezegd, ten doel gesteld de achteruitgang van de Biodiversiteit te stoppen. De Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn zijn de hoekstenen van de Europese wetgeving over de instandhouding van de natuur. Naast de bescherming van specifieke flora en fauna, hebben deze richtlijnen eveneens als doel om de leefgebieden van deze soorten te behouden, te herstellen of uit te breiden. Dit wordt beoogd door de aanwijzing van beschermde gebieden, die samen het Europees ecologisch netwerk van beschermde natuurgebieden vormen: Natura 2000.¹⁹ Nederland draagt met 162 gebieden bij aan het Natura

¹⁷ Planbureau voor de Leefomgeving (2014), www.pbl.nl (1)

¹⁸ Een ecosysteem bestaat uit alle organismen in een bepaald gebied en hun leefomgeving. Ecosystemen worden onderscheiden naar het hoofdbegroeiingstype (bv. bos), de abiotische omstandigheden (zoetwater) of naar het bodemgebruik (agrarisch gebied). Bron: Compendium voor de Leefomgeving (2014), www.compendiumvoordeleefomgeving.nl (1)

¹⁹ Regiegroep Natura 2000 (2014), www.natura2000.nl

2000-netwerk met een totale omvang van circa een miljoen hectare (waarvan tweederde open water, inclusief de kustwateren).²⁰ In Zuid-Holland zijn door de staatssecretaris van Economische Zaken 24 gebieden aangewezen als Natura 2000-gebied (zie Figuur 1).²¹ Voor elk gebied wordt een Natura 2000-beheerplan opgesteld. Dit beheerplan beschrijft de huidige situatie van het gebied, geeft een visie op de gewenste ontwikkelingsmogelijkheden voor de lange termijn, beschrijft concrete maatregelen voor een periode van zes jaar en biedt uitgangspunten voor de vergunningverlening. De provincie neemt het voortouw voor het opstellen van beheerplannen van 12 Natura 2000-gebieden²². Dit zijn bijna alle duingebieden, Nieuwkoopse Plassen & De Haeck, Boezems Kinderdijk, Zouweboezem, de uiterwaarden van de Lek, Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein en het Oudeland van Strijen. Voor de andere gebieden nemen het Ministerie van Economische Zaken, Rijkswaterstaat en de provincie Noord-Holland het voortouw.

Figuur 1 Natura 2000-gebieden in Zuid-Holland

Ecologische Hoofdstructuur (EHS)

Om de biodiversiteit van de Nederlandse natuur te behouden is in 1990 de EHS geïntroduceerd. Met dit netwerk moeten de versnipperde gebieden worden vergroot en met elkaar verbonden.²³ Daarmee wordt voorkomen dat natuurgebieden geïsoleerd komen te liggen en dieren en planten uitsterven en dat de natuurgebieden zo hun waarde verliezen.²⁴

Met het afsluiten van het bestuursakkoord Natuur tussen de provincies en het Rijk in 2012 heeft het natuurbeleid een andere koers gekregen. Het kabinet heeft daarop een herijking van de EHS aangekondigd en de budgetten voor natuur naar beneden bijgesteld. Met het Lenteakkoord 2012 is het budget voor natuur weer iets opgehoogd. De bezuinigingen zetten druk op de wijze waarop de natuurontwikkeling in Nederland tot nu toe werd aangepakt.

²⁰ Ministerie LNV (2006), Natura 2000 doelendocument, p. 9

²¹ Provincie Zuid-Holland (2014), www.zuid-holland.nl (1) en Staatssecretaris van EL&I (2011), Voorlopige aanwijzing Spanjaards Duin, kenmerk PDN/2011-099A

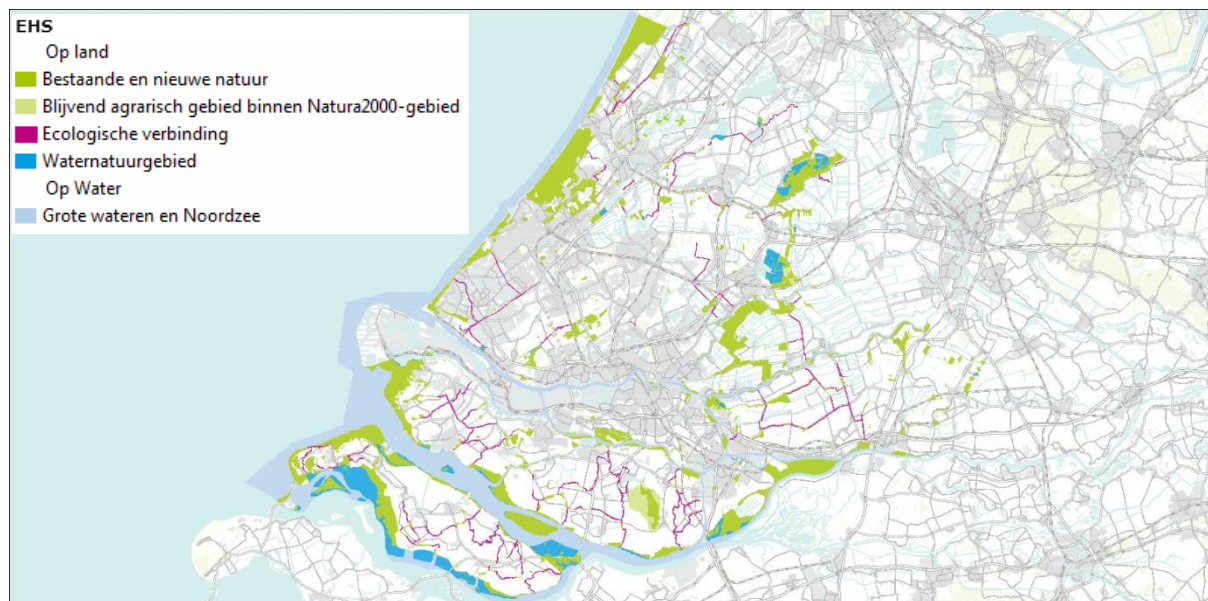
²² De ambtelijke organisatie heeft toegelicht dat Spanjaardsduin waarschijnlijk wordt toegevoegd aan Solleveld & Kapittelduinen. Bron: Provincie Zuid-Holland, e-mail, 15 mei 2014

²³ Wageningen UR (2014), www.wageningenur.nl (1) en Planbureau voor de Leefomgeving (2014), www.pbl.nl (1)

²⁴ Compendium voor de Leefomgeving (2014), www.compendiumvoordeleefomgeving.nl (2)

De EHS moest compacter, met minder middelen en een langere realisatietermijn. Dit heeft geleid tot de herijkte EHS.²⁵

In Zuid-Holland hebben PS op 11 december 2013 de omvang en de ligging van de herijkte EHS vastgesteld. Deze is weergegeven in Figuur 2. De veenweidegebieden Gouwe Wiericke, De Venen (Nieuwkoop) en Krimpenerwaard vormen het grootste deel van de ontwikkelopgave van de EHS.²⁶ De ontwikkelopgave geeft aan hoeveel grond voor de EHS nog moet worden verworven en hoeveel nog moet worden ingericht.

Figuur 2 Herijkte EHS in Zuid-Holland

Om een beter inzicht te hebben in (de ontwikkeling van) de natuur- en landschapskwaliteit is de Index Natuur en Landschap ontwikkeld, die in 2008 is geïntroduceerd.²⁷ Deze Index Natuur en Landschap beschrijft welke typen natuur, agrarische natuur en landschap we kennen in Nederland²⁸ en is het landelijke instrument voor de sturing op doelen, de financiering van het natuur- en landschapsbeheer en de monitoring van de natuurkwaliteit. Beheertypen vormen de basis voor afspraken over doelen en middelen tussen provincie en beheerder.²⁹ De natuurkwaliteit van de EHS wordt bepaald op het niveau van beheertypen.³⁰ Een beheertype is een specifieke vorm van natuur, waarbij een bepaald beheer hoort. Voorbeelden van beheertypen zijn 'droge heide', 'vochtige heide', 'duinbos' en 'zandverstuiving'.³¹ De nadruk van het natuurbeleid lag volgens de provincie de afgelopen jaren op verwerving en inrichting van natuurgebieden. In de loop der tijd is de waarom-vraag van de EHS naar de achtergrond verdwenen. De aandacht moet volgens de provincie weer worden gericht op het tot stilstand brengen van de teruggang van de biodiversiteit in Nederland.³²

²⁵ Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoeringsstrategie EHS, p. 4 en Provincie Zuid-Holland (2013), Realisatiestrategie EHS, p.3

²⁶ Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoeringsstrategie EHS, p. 8

²⁷ Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen, Unie van Bosgroepen, Federatie Particulier Grondbezit (2008), Index Natuur, Landschap en Recreatie

²⁸ Portaal Natuur en Landschap (2014), www.portaalnatuurenlandschap.nl

²⁹ IPO (2009), Basisboek Subsiestelsel SNL, p. 17

³⁰ IPO (2014), Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS, p. 11

³¹ Compendium voor de Leefomgeving (2014), www.compendiumvoordeleefomgeving.nl (3)

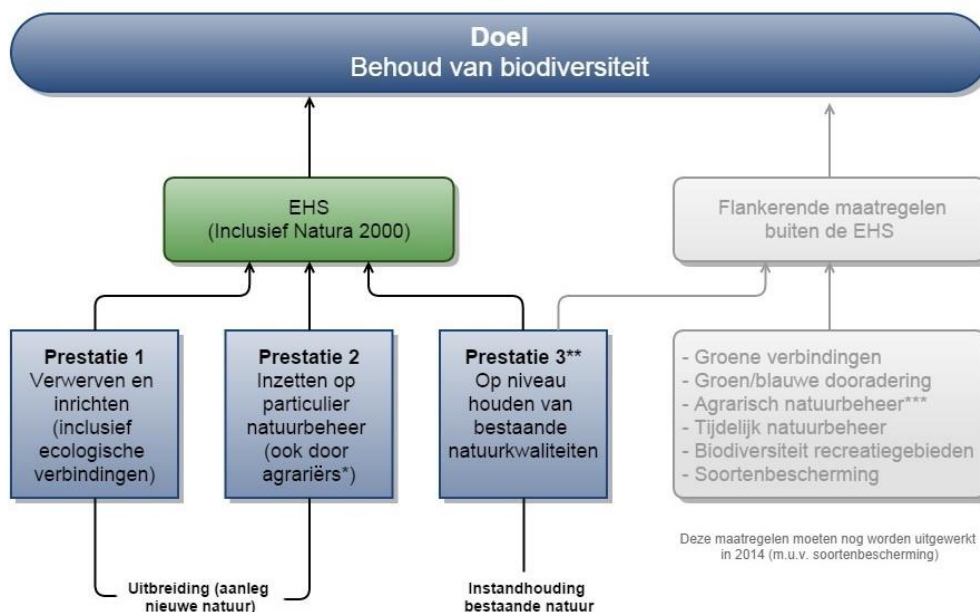
³² Provincie Zuid-Holland (2013), Realisatiestrategie EHS, p. 3

Relatie Natura 2000 en EHS

De Natura 2000-gebieden maken vrijwel volledig deel uit van de EHS. Door de wettelijke verankering van natuurdoelen voor Natura 2000-gebieden, heeft natuur in deze gebieden echter een sterkere positie gekregen dan natuur in de EHS of daarbuiten.³³ Een ander verschil tussen de EHS en de Natura 2000-gebieden is het gebiedsniveau waarop doelen worden gesteld en waarop de natuurkwaliteit wordt gemonitord. Zoals hierboven aangegeven wordt voor de EHS de indeling naar beheertypen gehanteerd. Deze indeling naar beheertypen is te grof voor de verantwoording aan de Europese Commissie.³⁴ Dit geschiedt op het niveau van habitattypen³⁵, die te aggregeren zijn tot het niveau van beheertypen. Zie bijlage A voor de vertaaltabel met alle natuurtypologieën.

Provinciaal natuurbeleid

In de provincie Zuid-Holland is in de afgelopen periode het natuurbeleid vastgelegd in diverse documenten zoals het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015, de begrotingen, de provinciale natuurbeheerplannen, de beleidsvisie Groen, de uitvoeringsprogramma's Groen, de notitie uitgangspunten realisatiestrategie EHS en de uitvoeringsstrategie EHS. Op basis van deze documenten heeft de Rekenkamer een doelenboom³⁶ gemaakt. Deze is vervolgens nader aangescherpt aan de hand van gesprekken met de ambtelijke organisatie. In Figuur 3 is deze doelenboom weergegeven.

* Natuurbeheer door agrariërs is iets anders dan agrarisch natuurbeheer. Bij het natuurbeheer door agrariërs is de hoofdfunctie natuurbehoud. Bij agrarisch natuurbeheer is de hoofdfunctie landbouwproductie en is het natuurbehoud een nevenfunctie.

** Zowel bestaande natuurgebieden binnen de EHS als bestaande natuurgebieden buiten de EHS kunnen in aanmerking komen voor een natuurbeheersubsidie. Op de Natuurbeheertypenkaart die onderdeel is van het provinciale Natuurbeheerplan zijn de natuurgebieden aangegeven die in aanmerking komen voor natuurbeheersubsidie.

*** Het beleid voor agrarisch natuurbeheer binnen de EHS moet ook nog worden vormgegeven en in de toekomst zal hiertoe waarschijnlijk een P4 worden toegevoegd onder de prestaties binnen de EHS.

Figuur 3 Doelenboom gebaseerd op het vigerende provinciale natuurbeleid

³³ Planbureau voor de Leefomgeving (2014), www.pbl.nl (2)

³⁴ IPO (2009), Basisboek Subsiestelsel SNL, p. 17

³⁵ Een habitat kan worden beschouwd als de plaats waar een bepaald organisme, of een bepaalde groep organismen leeft.

Bron: Leefmilieu Brussel (2014), www.leefmilieubrussel.be

³⁶ Een doelenboom is een hulpmiddel om de relatie duidelijk te maken tussen de doelstellingen van beleid en de prestaties die worden geleverd om die doelstellingen te realiseren.

In de doelenboom zijn de flankerende maatregelen buiten de EHS grijs gearceerd. Deze vallen buiten het onderzoek, omdat de invulling hiervan nog moet worden uitgewerkt en een beoordeling daarvan derhalve nog niet mogelijk is.

2.2 Formulering van het doel en de effectindicatoren

In deze paragraaf is de beoordeling weergegeven van criterium 1.1: *Het doel is specifiek, meetbaar en tijdgebonden.*

Voor een goede uitvoering van het natuurbeleid EHS is het belangrijk dat de formulering van het doel en de bijbehorende effectindicatoren voldoet aan bovengenoemd criterium.

Bevinding 1: Het doel "Behoud van biodiversiteit" is met behulp van twee effectindicatoren grotendeels specifiek geformuleerd. De verwijzingen naar de "Alterrasystematiek" en de "instandhoudingsdoelstellingen" in deze indicatoren zijn echter niet helemaal duidelijk. De twee indicatoren maken het doel ook grotendeels meetbaar. Bij één indicator wordt echter alleen de verandering ten opzichte van eerdere jaren gemeten (verbetering, behoud of verslechtering) en niet hoe het er werkelijk voor staat (goed, matig of slecht). Bij de andere indicator is niet aangegeven in welk jaar de nulmeting is gehouden. Verder is het doel tijdgebonden, omdat bij beide indicatoren is weergegeven in welk jaar het betreffende indexcijfer of percentage moet worden bereikt.

Het doel 'Behoud van biodiversiteit' wordt in de Beleidsvisie Groen verwoord als het stoppen van de verdere achteruitgang van de biodiversiteit.³⁷ Het doel is uitgewerkt in twee effectindicatoren, zie Tabel 2. Deze twee indicatoren duiden de twee sporen in het natuurbeleid aan, zoals beschreven in paragraaf 2.1: het provinciale EHS beleid en het Europese Natura 2000-beleid. De ambtelijke organisatie heeft toegelicht dat de Europese doelen sterk inzetten op robuuste systemen en dat veel soorten daarop kunnen meeliften. Volgens hen is het voor de provincie van belang dat niet alleen wordt ingezet op Europese doelen, omdat daar blinde vlekken in zitten, zoals bijvoorbeeld voor de weidevogels.³⁸

Tabel 2 Effectindicatoren³⁹ behorend bij het doel 'Behoud van biodiversiteit'⁴⁰

Effect-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
EI 1	Ontwikkeling natuurkwaliteit Zuid-Holland op basis van Alterrasystematiek (index ten opzichte van 2010)	100	100	100	100	100
EI 2	Percentage natuurgebieden dat voldoet aan instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 (areaal binnen vastgestelde beheerplannen Natura 2000)	100% (15.164 ha)	45% (34.575)	45% (54.200)	45% (54.682)	45% (54.682)

³⁷ Provincie Zuid-Holland (2013), Beleidsvisie Groen, p. 9

³⁸ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 17 april 2014

³⁹ In de begroting zijn deze indicatoren als volgt aangeduid: EI 1 = 1.4.a en EI 2 = 1.4.b

⁴⁰ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 34

Op het moment van de nulmeting van effectindicator EI 2 waren drie beheerplannen Natura 2000 vastgesteld, dit was vóór 2012. Deze voldeden volgens de provincie voor 100% aan de instandhoudingsdoelstellingen. Een groot aantal Natura 2000-beheerplannen moet nog worden vastgesteld, wat verklaart dat de oppervlakte zoals weergegeven bij effectindicator EI 2 tot 2016 toeneemt.⁴¹ De verwachting is dat het areaal niet in alle natuurgebieden direct zal voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen. In de begroting 2014 is opgenomen dat de ambitie voor de komende jaren op 45% ligt.⁴²

Specifiek

De doelstelling is met behulp van de twee effectindicatoren grotendeels specifiek geformuleerd. De verwijzingen naar de "Alterrasystematiek" en de "instandhoudingsdoelstellingen" in de effectindicatoren zijn echter niet helemaal duidelijk. Hieronder is per effectindicator een toelichting gegeven.

Effectindicator EI 1 verwijst naar een systematiek van Alterra.⁴³ Hiermee wordt de Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland bedoeld. Deze geeft de ontwikkeling van de gemiddelde populatie-omvang weer, uitgesplitst naar ecosystemen en soorten. In de begroting is echter niet duidelijk gemaakt op welke van de twee de indicator betrekking heeft. Uit de Jaarstukken 2013 blijkt dat de indicator betrekking heeft op het onderdeel ecosystemen. In de toelichting op de indicator wordt daarnaast ook het onderdeel soorten behandeld. Door de ontwikkelaar van de graadmeter is gesteld dat beide onderdelen complementair zijn en tezamen het gewenste beeld geven van de ontwikkeling van de biodiversiteit in de provincie Zuid-Holland⁴⁴.

Effectindicator EI 2 is gericht op Natura 2000-gebieden. De instandhoudingsdoelstellingen worden vastgelegd en uitgewerkt in Natura 2000-beheerplannen en zijn overgenomen uit de aanwijzingsbesluiten die zijn vastgesteld door het ministerie van Economische Zaken.⁴⁵ Voor het bepalen van instandhoudingsdoelstellingen is uitgegaan van landelijke doelen en de bijdrage die een gebied redelijkerwijs kan leveren voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau.⁴⁶ In de beheerplannen zijn doelstellingen voor de betreffende beheerplanperiode (zes jaar) vastgelegd, maar ook doelstellingen voor de lange termijn. Uit de formulering van de indicator wordt niet duidelijk of 45% van de doelstelling van de beheerplanperiode moet worden gehaald of 45% van de lange termijn-doelstelling. In de feitelijke wederhoorreactie is aangegeven dat voor de huidige beheerplanperiode de doelstelling is 'behoud van de huidige situatie'. De inschatting is dat in de huidige situatie 45% van de lange termijn-doelstelling wordt behaald. Hoe groot dat percentage werkelijk is, wordt duidelijker naarmate er meer Natura 2000 beheerplannen zijn vastgesteld (thans vijf van de 24). Hierbij is tevens aangegeven dat dit inderdaad duidelijker in de begroting vermeld had kunnen worden.

⁴¹ Het gaat om alle Natura 2000-beheerplannen die betrekking hebben op Zuid-Hollands gebied, dus ook de plannen die niet door de provincie Zuid-Holland worden vastgesteld.

⁴² Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 34

⁴³ Alterra is een kennisinstituut als onderdeel van Wageningen University & Research centre en levert expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan. Ze verricht onderzoek ten behoeve van beleid, beheer en ontwerp van de groene ruimte. Bron: Wageningen UR (2014), www.wageningenur.nl (2)

⁴⁴ Alterra (2012), Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland, p. 4

⁴⁵ Voorheen ministerie van EL&I.

⁴⁶ Ministerie van EZ, aanwijzingsbesluiten van de 24 Natura 2000-gebieden.

Uiterwaarden Lek

Meetbaar

De doelstelling is door de twee effectindicatoren grotendeels meetbaar gemaakt. Hieronder is per effectindicator een toelichting gegeven.

Bij effectindicator EI 1 is aangegeven dat de gewenste waarde in de periode 2014-2017 gelijk moet blijven aan het niveau van 2010. Met deze indicator wordt echter alleen de verandering ten opzichte van eerdere jaren gemeten en niet de werkelijke populatie-omvang.

Effectindicator EI 2 verwijst naar het areaal Natura 2000-gebied dat voldoet aan de instandhoudingsdoelstellingen zoals die in beheerplannen voor Natura 2000-gebieden zijn vastgelegd. Bij deze effectindicator is de gewenste waarde per jaar uitgedrukt in een percentage. In welk jaar de nulmeting is gehouden, is niet weergegeven in de begroting. In de periode 2008 tot 2013 zijn voor vijf van de 24 Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden beheerplannen vastgesteld, waarvan vier door de provincie Zuid-Holland. Voor de overige 18 Natura 2000-gebieden moet het beheerplan nog worden opgesteld, waarvan zeven door de provincie Zuid-Holland.⁴⁷ In de vastgestelde Natura 2000-beheerplannen zijn meerdere instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd. Een voorbeeld hiervan is: 'Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor ten minste x aantal vogels' voor bepaalde soorten van de Vogelrichtlijn.⁴⁸ Een ander voorbeeld is: 'Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit habitattypen x'.⁴⁹ Deze instandhoudingsdoelstellingen zijn meetbaar geformuleerd. Voor elke doelstelling is opgenomen hoe groot de uitbreiding of kwaliteitsverbetering moet zijn. Per gebied is de huidige toestand beschreven, wat is beoogd in de eerste beheerplanperiode en wat is beoogd op de lange termijn.

Tijdgebonden

De doelstelling is tijdgebonden, omdat bij effectindicatoren EI 1 en EI 2 is weergegeven in welk jaar het betreffende indexcijfer of percentage moet worden bereikt.

⁴⁷ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 29 januari 2014 en Provincie Zuid-Holland (2014), www.zuid-holland.nl (2) en www.zuid-holland.nl (3) en Rijkswaterstaat (2014), www.rijkswaterstaat.nl

⁴⁸ Provincie Zuid-Holland (2010), Beheerplan Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen, p. 29

⁴⁹ Provincie Zuid-Holland (2012), Beheerplan bijzondere natuurwaarden Westduinpark & Wapendal, p. 39

2.3 Formulering van de prestaties en de prestatie-indicatoren

In deze paragraaf is de beoordeling weergegeven van criterium 1.2: *De prestaties zijn specifiek, meetbaar en tijdgebonden.*

Bevinding 2: De prestaties met betrekking tot de uitbreiding van de EHS (aanleg nieuwe natuur) zijn met behulp van de prestatie-indicatoren specifiek geformuleerd. De prestaties zijn redelijk meetbaar en tijdgebonden gemaakt. De indicatoren maken namelijk alleen de jaarlijkse vorderingen zichtbaar en niet de vordering in relatie tot het einddoel in 2027.

Voor het uitbreiden van de EHS (het aanleggen van nieuwe natuur) zijn twee prestaties opgenomen in het beleid: prestatie P 1 'Verwerven en inrichten van de ecologische hoofdstructuur' en prestatie P 2 'Inzetten op particulier natuurbeheer'. Hieronder is per prestatie de beoordeling van specifiek, meetbaar en tijdgebonden weergegeven.

Prestatie P 1 '**Verwerven en inrichten van de ecologische hoofdstructuur**' is uitgewerkt in drie prestatie-indicatoren, zie Tabel 3.

Tabel 3 Prestatie-indicatoren⁵⁰ behorend bij prestatie 'Verwerven en inrichten van de ecologische hoofdstructuur'⁵¹

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
PI 1a	Jaarlijkse groei van het aantal hectare nieuw verworven natuurgebied.	2211 ha (gerealiseerd 2007 t/m 2011)	150 ha	150 ha	150 ha	150 ha
PI 1b	Jaarlijkse groei van het aantal hectare nieuw ingericht natuurgebied.	1939 ha (gerealiseerd 2007 t/m 2011)	150 ha	150 ha	150 ha	150 ha
PI 1c	Jaarlijkse groei van het aantal kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen.	29 km per 31-12-2011 (sinds 2007)	6 km	6 km	6 km	6 km

Prestatie P 1 is specifiek geformuleerd, doordat deze door middel van de drie prestatie-indicatoren is geconcretiseerd en de gehanteerde begrippen eenduidig zijn.

Prestatie P 1 is redelijk meetbaar en tijdgebonden geformuleerd, omdat de prestatie-indicatoren aangeven hoe groot de groei van het aantal hectare of kilometer moet zijn en in welk jaar dat moet zijn bereikt. Uit de begroting kan echter niet worden afgeleid hoe groot het totale oppervlak of de totale lengte moet zijn per prestatie-indicator. De prestatie heeft betrekking op de uitbreiding van de EHS die in 2027 gerealiseerd moet zijn.⁵² De jaarlijkse groei zou dus gezien moeten worden in relatie tot het gewenste einddoel, het totale areaal of het aantal kilometer. Wanneer alleen over de jaarlijkse groei wordt gerapporteerd, is het voor PS niet zichtbaar in hoeverre het einddoel wordt bereikt. Daarnaast is ook onduidelijk wat is gerealiseerd tussen 2011 en 2014, aangezien de nulmeting de realisatie tot en met 2011 aangeeft.

⁵⁰ In de begroting zijn deze indicatoren als volgt aangeduid: PI 1a = 1.4.1.1 en PI 1b = 1.4.1.2 en PI 1c = 1.4.1.3

⁵¹ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 35

⁵² Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoeringsstrategie EHS, p. 7

Prestatie P 2 'Inzetten op particulier natuurbeheer' is uitgewerkt in één prestatie-indicator, zie Tabel 4.

Tabel 4 Prestatie-indicator⁵³ behorend bij prestatie 'Inzet op particulier natuurbeheer'⁵⁴

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
PI 2	Jaarlijkse groei van het aantal hectare in beheer door particulieren.	180 ha	55 ha	55 ha	55 ha	55 ha

Prestatie P 2 is specifiek geformuleerd, doordat deze met de prestatie-indicator is geconcretiseerd en het begrip particulier natuurbeheer wordt toegelicht. In de begroting is in de toelichting op prestatie-indicator PI 2 aangegeven dat het areaal wordt gemeten aan de hand van natuurbeheersubsidies en dat natuurbeheer door agrariërs wordt meegenomen als particulier beheer.

Prestatie P 2 is redelijk meetbaar en tijdgebonden geformuleerd. De prestatie-indicator geeft aan hoe groot de groei van het aantal hectare moet zijn en in welk jaar dat moet zijn bereikt. De prestatie heeft net als prestatie P 1 betrekking op de uitbreiding van de EHS die in 2027 gerealiseerd moet zijn. De jaarlijkse groei zou dus gezien moeten worden in relatie tot het gewenste einddoel; het totale areaal. Wanneer alleen over de jaarlijkse groei wordt gerapporteerd, is het voor PS niet zichtbaar in hoeverre het einddoel wordt bereikt. Daarnaast is in de begroting niet weergegeven in welk jaar de nulmeting is gehouden.

Bevinding 3: De prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur is niet specifiek, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd. Het begrip natuurkwaliteit is namelijk niet nader toegelicht en er is niet concreet vastgelegd aan welke kwaliteitseisen moet worden voldaan.

Bovendien is het begrip natuurkwaliteit ten onrechte gebruikt in de prestatie. Bij natuurkwaliteit gaat het namelijk zowel om de staat van de biodiversiteit als de staat van de omgevingsfactoren. Het gebruik van dit begrip in de prestatie suggereert dat ook direct wordt ingegrepen op de biodiversiteit door middel van uitzetting dan wel verwijdering van bepaalde plant- en/of diersoorten. Dit is echter niet het geval. Er worden alleen maatregelen genomen om de omstandigheden die het mogelijk maken dat plant- en diersoorten ergens kunnen gedijen, te behouden of verbeteren. De prestatie zou dus alleen betrekking moeten hebben op de omgevingsfactoren.

Bovengenoemd punt werkt door in de monitoring. In de nieuwe werkwijze natuurmonitoring die in IPO-verband is ontwikkeld, is vastgelegd wanneer de natuurkwaliteit van een beheertype als 'goed', 'matig' of 'slecht' moet worden geclassificeerd. Het eindoordeel is hierbij gebaseerd op zowel de staat van de biodiversiteit als de staat van de omgevingsfactoren. Het gebruik van deze monitoringsinformatie bij een voortgangsrapportage over de prestatie vereist dus een uitsplitsing van de informatie naar biodiversiteit en omgevingsfactoren.

⁵³ In de begroting is deze indicator als volgt aangeduid: PI 2 = 1.4.3.1

⁵⁴ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 36

Prestatie P 3 'Op niveau houden van bestaande natuurkwaliteiten' is uitgewerkt in twee prestatie-indicatoren, zie Tabel 5.

Tabel 5 Prestatie-indicatoren⁵⁵ behorend bij prestatie 'Op niveau houden van bestaande natuurkwaliteiten' ⁵⁶

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
PI 3a	Percentage bestaand natuurgebied dat per 31/12 voldoet aan vastgestelde beheerplannen.	100% (13.000 ha)	100%	100%	100%	100%
PI 3b	Percentage agrarisch gebied dat per 31/12 voldoet aan het basisniveau in vastgestelde beheerplannen.	100% (19.424 ha)	100%	100%	100%	100%

De prestatie P 3 'op niveau houden van bestaande natuurkwaliteiten' is niet specifiek geformuleerd. Het begrip natuurkwaliteit is niet nader uitgewerkt in de toelichting op de prestatie in de begroting. Ook door de prestatie-indicatoren wordt niet verduidelijkt wat wordt verstaan onder natuurkwaliteiten. De prestatie-indicatoren PI 3a en PI 3b verwijzen naar beheerplannen. In de begroting is weergegeven dat 100% van het bestaand natuurgebied en agrarisch gebied moet voldoen aan vastgestelde beheerplannen.⁵⁷ Door de formulering lijkt het alsof het om meerdere beheerplannen gaat, maar uit navraag bij de ambtelijke organisatie blijkt dat er bedoeld wordt op het provinciale Natuurbeheerplan dat één keer per jaar wordt opgesteld (en niet op beheerplannen op gebiedsniveau zoals voor de Natura 2000-gebieden verplicht is). In de provinciale Natuurbeheerplannen van de afgelopen jaren is echter niet concreet vastgelegd wat de bestaande natuurkwaliteiten zijn en wat het niveau van de kwaliteit is dat behouden moet blijven. Omdat geen concrete kwaliteitseisen zijn vastgelegd in het Natuurbeheerplan, is prestatie P 3 ook niet meetbaar en tijdgebonden. Daarnaast is in de begroting niet aangegeven in welk jaar de nulmeting is gehouden en heeft de ambtelijke organisatie bovendien aangegeven dat monitoringsinformatie voor deze prestatie-indicator ontbreekt.⁵⁸

Begin 2014 zijn de provincies in IPO-verband met elkaar overeengekomen wanneer de natuurkwaliteit van een natuurbeheertype als 'goed', 'matig' of 'slecht' geclassificeerd wordt. De natuurkwaliteit van een gebied wordt daarbij afgemeten aan zowel flora en fauna als aan de omstandigheden die het mogelijk maken dat plant- en diersoorten ergens kunnen gedijen.⁵⁹ Mede naar aanleiding van dit onderzoek is over de indeling in natuurbeheertypen en de bijbehorende kwaliteitsklassen (normering) echter een discussie ontstaan. Over het vraagstuk wordt door de werkorganisatie BIJ12 van het IPO overleg gevoerd met onder andere het Planbureau voor de Leefomgeving.⁶⁰

⁵⁵ In de begroting zijn deze indicatoren als volgt aangeduid: PI 3a = 1.4.2.1 en PI 3b = 1.4.2.2

⁵⁶ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 35

⁵⁷ In de feitelijke wederhoorreactie is aangegeven dat er niet wordt bedoeld dat 100% van het agrarisch gebied moet voldoen aan de vastgestelde beheerplannen. Het geldt alleen voor dat deel van het agrarisch gebied waar een natuurbeheertype is vastgesteld en daarbinnen alleen daar waar agrarisch natuurbeheer plaatsvindt (als er geen subsidie wordt gevraagd en verleend hoeft de agrariër geen rekening te houden met het Natuurbeheerplan). Hierbij is tevens aangegeven dat dit in de concept begroting 2015 is verhelderd. De Rekenkamer constateert dat dit inderdaad in de concept-begroting 2015 is toegelicht.

⁵⁸ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 9 januari 2014

⁵⁹ IPO (2014), Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS, pp. 28 en 49

⁶⁰ Zie onze brief d.d. 3 juli 2014 en onze antwoorden op vragen vanuit de commissie Groen en Water d.d. 27 augustus 2014, Rekenkamer (2014), www.randstedelijke-rekenkamer.nl

Gebruik begrip natuurkwaliteit in prestatie

Dat de natuurkwaliteit van een gebied wordt afgemeten aan zowel de staat van de biodiversiteit als aan de staat van de omgevingsfactoren komt overeen met wat hebben afgeleid uit literatuurstudie⁶¹ en gesprekken met deskundigen⁶². Hieronder zijn de belangrijkste parameters voor de biodiversiteit en de omgevingsfactoren weergegeven.

Biodiversiteit (flora en fauna)

1. **Populatie-omvang** = de omvang van een groep van dezelfde plant- of diersoort binnen een bepaald gebied.
2. **Verscheidenheid van soorten** = de aanwezigheid van verschillende plant- en/of diersoorten binnen een bepaald gebied.

Omgevingsfactoren

1. **Grondwaterstand** = de hoogte van de grondwaterspiegel ten opzicht van het maaiveld.
2. **Stikstofdepositie** = de neerslag van stikstof als gevolg van landbouw, industrie, verkeer en vervoer.
3. **Zuurgraad** = de maat die aangeeft hoe zuur een gesteente, de bodem of het grondwater is (uitgedrukt in pH-waarde).
4. **Voedselrijkdom** = beschikbaarheid van minerale voedingsstoffen voor plant- en diersoorten.
5. **Structuur** = de aanwezigheid van voldoende gewenste variatie in structurelementen zoals hoogte van de begroeiing, het voorkomen van open plekken en dode bomen.
6. **Ruimtelijke samenhang** = de mate waarin een gebied, als gevolg van de oppervlakte en de verbindingen met andere gebieden, geschikt is voor plant- en diersoorten om duurzaam te kunnen voorkomen.
7. **Kwaliteit van het grondwater** = de kwaliteit van het ondiepe⁶³ grondwater wordt bepaald door de temperatuur, het aantal opgeloste stoffen en de aanwezigheid van toxische en biologische verontreinigingen.
8. **Kwaliteit van het oppervlaktewaterkwaliteit** = de chemische en ecologische kwaliteit van water aan het oppervlak van het landschap (zoals sloten, beken, kanalen en vennen).

Het gebruik van het begrip natuurkwaliteit in prestatie P 3 is echter niet juist. Uit gesprekken met de ambtelijke organisatie blijkt namelijk dat de biodiversiteit in de praktijk geen onderdeel is van de prestatie, omdat niet direct wordt ingegrepen op de flora en fauna door middel van uitzetting dan wel verwijdering van bepaalde plant- en/of diersoorten (zie toelichting in grijze kader).⁶⁴ De provincie treft (via beheerders van de natuurgebieden) alleen maatregelen op de omgevingsfactoren die vervolgens een positief effect op de biodiversiteit tot doel hebben. In de feitelijke wederhoorreactie is aangegeven dat uitzetten echt een laatste redmiddel is dat zo min mogelijk wordt toegepast, omdat het al snel leidt tot onnatuurlijksituaties (conform de richtlijnen van de IUCN⁶⁵). Tevens is opgemerkt dat het juist een goede en algemeen geaccepteerde strategie is om de goede condities te scheppen voor de biodiversiteit en daarna de natuur zelf het werk te laten doen. Dit betekent echter wel dat de formulering van de prestatie niet juist is.

In IPO-verband zijn, zoals hiervoor gezegd, afspraken gemaakt over het beoordelen van de natuurkwaliteit van een natuurbeheertype. In de nieuwe werkwijze natuurmonitoring staat dat het eindoordeel van de kwaliteit van

⁶¹ Compendium voor de Leefomgeving (2014), www.compendiumvoordeleefomgeving.nl (4) en IPO (2014) en Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS

⁶² Planbureau voor de Leefomgeving, Alterra en Natuurbeheerorganisaties.

⁶³ Voor de biodiversiteit is alleen de kwaliteit van het ondiepe grondwater van belang.

⁶⁴ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 15 april 2014

⁶⁵ De IUCN, *International Union for Conservation of Nature (internationale unie voor natuurbescherming)*, is een internationaal samenwerkingsverband dat zich bezighoudt met natuurbehoud en het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen.

een natuurbeheertype is gebaseerd op zowel de staat van de biodiversiteit als de staat van de omgevingsfactoren.⁶⁶ Toepassing van deze monitoring bij een voortgangsrapportage over de prestatie vereist dus een uitsplitsing van de monitoringsinformatie naar biodiversiteit en omgevingsfactoren.

Toelichting direct ingrijpen op flora en fauna

Om de biodiversiteit te behouden en/of te versterken zou (naast de inzet op de omgevingsfactoren) direct kunnen worden ingegrepen op de flora en de fauna door middel van uitzetting dan wel verwijdering van bepaalde plant- en/of diersoorten. Dit is onderstaand verduidelijkt aan de hand van twee voorbeelden van ingrijpen in de fauna. Zoals hiervoor is aangegeven, is uitzetten een laatste redmiddel dat zo min mogelijk wordt toegepast.

Voorbeeld uitzetting bever in de Biesbosch

In 1826 is de bever in Nederland uitgestorven als gevolg van de jacht op het dier voor de pels en het vlees. Tussen 1988 en 1992 zijn in de Biesbosch 42 bevers uitgezet. Vanuit de Brabantse Biesbosch waar ze zijn uitgezet, hebben de bevers zich inmiddels langzaam verspreid naar de andere delen van het Nationaal Park en in sommige gevallen zelfs naar gebieden buiten de Biesbosch. Het verslepen van planten en dieren is overigens wettelijk niet zomaar toegestaan en ook introducties vinden pas plaats als ze voldoen aan wetten en de richtlijnen van de IUCN.⁶⁷

Voorbeeld terugdringen moeflon in Zuid-Afrika

Aan het eind van de 18de eeuw werd op de Tafelberg in Zuid-Afrika de moeflon uitgezet. De moeflon is een wild schaap dat van oorsprong thuishoort op enkele Zuid-Europese eilanden zoals Sardinië en Corsica. Natuurlijke vijanden ontbraken echter, evenals migratiemogelijkheden. Het gevolg was een toename van het aantal moeflons waardoor de vegetatie ernstig achteruitging. Zeldzame plantensoorten verdwenen, waterbronnen verdroogden. Na 200 jaar de zaak op zijn beloop te hebben gelaten, heeft men in Zuid-Afrika aan het begin van deze eeuw alsnog moeten besluiten tot drastische vermindering van het aantal moeflons.⁶⁸

2.4 Samenhang van het doel, de prestaties en de indicatoren

In deze paragraaf is de beoordeling weergegeven van criterium 1.3: *Het doel, de prestaties en de indicatoren vormen een samenhangend geheel.*

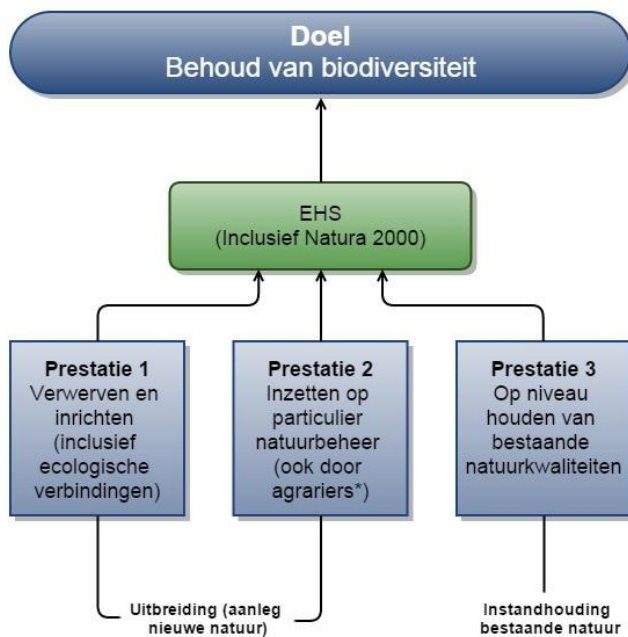
De geformuleerde prestaties moeten ervoor zorgen dat het doel 'behoud van biodiversiteit' wordt bereikt. De effectindicatoren moeten een indicatie geven van de mate waarin het doel wordt bereikt en de prestatie-indicatoren moeten een indicatie geven van de mate waarin de prestaties zijn behaald.

Hierna volgt eerst de bevinding over de samenhang van de prestaties met het doel en daarna de bevinding over de samenhang van de indicatoren met het doel en de prestaties. De samenhang van de prestaties met het doel is getoetst aan de hand van de doelenboom die is opgesteld op basis van het geformuleerde beleid (zie Figuur 4). De flankerende maatregelen buiten de EHS zijn hierin niet opgenomen, omdat deze buiten het onderzoek vallen.

⁶⁶ IPO (2014), *Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS*, pp. 48-49

⁶⁷ Kennislink (2014), www.kennislink.nl, Nolet e.a. (2006), [Bevers in de Biesbosch](#) en De Weekkrant (2014), www.deweekkrant.nl

⁶⁸ Trouw (2014), www.trouw.nl en Stichting Het Wereld Natuur Fonds-Nederland (2014), www.wnf.nl

Figuur 4 Doelenboom gebaseerd op het vigerende provinciale natuurbeleid met betrekking tot EHS

Bevinding 4: De samenhang tussen de prestaties met betrekking tot de uitbreiding van de EHS (aanleg nieuwe natuur) en het doel is goed. De samenhang tussen de prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur en het doel is echter niet goed. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan de prestatie biedt namelijk te weinig waarborgen om ervoor te zorgen dat het doel bereikt wordt. De prestatie is er volgens de ambtelijke organisatie op gericht dat het bestaand areaal overeenkomt met de vastgestelde natuurbeheertypen zoals aangegeven op de Natuurbeheertypekaart. De aanwezigheid van een natuurbeheertype is hierbij voldoende. Het gaat niet om de kwaliteit van de natuurbeheertypen. De provincie maakt geen afspraken met beheerders van natuurgebieden over het kwaliteitsniveau van de omgevingsfactoren (zie bevinding 3) dat behaald moet worden om zo de biodiversiteit te behouden. Bij minimaal beheer kan het echter gemakkelijk 5 tot 10 jaar duren voordat een natuurbeheertype verdwijnt en de gevolgen voor de biodiversiteit zichtbaar worden. Bovendien kan het erg moeilijk zijn om een verdwenen natuurbeheertype weer terug te krijgen.

De prestaties met betrekking tot de uitbreiding van de EHS (aanleg nieuwe natuur) sluiten goed aan op het doel. Het oppervlakte natuurgebied wordt vergroot door verwerving en inrichting (P 1), de inzet van particulier natuurbeheer (P 2), om de herijkte EHS te realiseren die PS in december 2013 hebben vastgesteld. Het doel van de EHS is een samenhangend netwerk te ontwikkelen van belangrijke natuurgebieden in Nederland. Hierdoor hebben dieren meer ruimte om zich te verspreiden, voedsel te zoeken en soortgenoten te vinden en nemen hun overlevingskansen toe.

De prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur sluit echter niet goed aan op het doel. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan de prestatie biedt te weinig waarborgen om ervoor te zorgen dat het doel bereikt wordt. Het op niveau houden van bestaande natuurkwaliteiten is door de ambtelijke organisatie toegelicht als het bestaand areaal dat per ultimo december overeenkomt met de vastgestelde natuurbeheertypen zoals aangegeven op de Natuurbeheertypekaart. De provincie verleent hiervoor subsidie aan de beheerders van natuurgebieden. Hierbij wordt alleen gestuurd op het bereiken en behouden van de natuurbeheertypen en niet op

de kwaliteit van de natuurbeheertypen. Zoals bij bevinding 3 is aangegeven, nemen beheerders van natuurgebieden maatregelen die de omgevingsfactoren beïnvloeden om de biodiversiteit te behouden. De provincie maakt echter geen afspraken met hen over het kwaliteitsniveau van de omgevingsfactoren dat moet worden behaald. De ambtelijke organisatie heeft hierbij opgemerkt dat de beheerders van natuurgebieden verantwoordelijk zijn voor de beheermaatregelen die de omgevingsfactoren bepalen.⁶⁹ Dit neemt ons inziens niet weg dat afspraken over de kwaliteit van de omgevingsfactoren gemaakt zouden kunnen worden. Bij minimaal beheer kan het gemakkelijk 5 tot 10 jaar duren voordat een natuurbeheertype verdwijnt en de gevolgen voor de biodiversiteit zichtbaar worden. Het is dus te weinig om alleen te sturen op de aanwezigheid van natuurbeheertypen. Hierbij dient ook opgemerkt te worden dat het erg moeilijk kan zijn om een verdwenen natuurbeheertype weer terug te krijgen.⁷⁰

Bevinding 5: De effectindicatoren dekken het doel niet volledig af. Bij de biodiversiteitsgraadmeter wordt alleen gekeken naar de populatie-omvang en niet naar de verscheidenheid van soorten. Bij de effectindicator voor de Natura 2000-gebieden worden alleen de gebieden meegenomen waarvoor een natuurbeheerplan is vastgesteld. Op 1 september 2014 was dit voor vijf van de 24 Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden het geval, waardoor 70% van het areaal niet is meegenomen.

De samenhang tussen de prestatie-indicatoren en de prestaties is goed, hoewel wel rekening gehouden dient te worden met de in bevinding 3 en 4 gegeven kritiek op de prestatie met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur.

Samenhang effectindicatoren met doel

Zoals in paragraaf 2.2 is opgemerkt, is het doel uitgewerkt in twee effectindicatoren. In Tabel 6 zijn deze nogmaals weergegeven.

Tabel 6 Effectindicatoren, behorend bij het doel 'Behoud van biodiversiteit'⁷¹

Effect-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
EI 1	Ontwikkeling natuurkwaliteit Zuid-Holland op basis van Alterrasystematiek (index ten opzichte van 2010)	100	100	100	100	100
EI 2	Percentage natuurgebieden dat voldoet aan instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 (areaal binnen vastgestelde beheerplannen Natura 2000)	100% (15.164 ha)	45% (34.575)	45% (54.200)	45% (54.682)	45% (54.682)

Effectindicator EI 1 heeft betrekking op de Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland die de ontwikkeling van de gemiddelde populatie-omvang weergeeft. De indicator geeft geen informatie over de verscheidenheid van soorten, terwijl dit wel een belangrijke parameter is voor de biodiversiteit (zie de toelichting bij bevinding 3). Bij de verscheidenheid gaat het om aanwezigheid van verschillende karakteristieke flora- en faunasoorten in natuurgebieden. Hierbij moet ook het aspect verspreiding worden meegenomen. In de nieuwe werkwijze

⁶⁹ Provincie Zuid-Holland, ambtelijk interview, 16 april 2014 en Provincie Zuid-Holland, ambtelijk interview, 27 augustus 2014 en Provincie Zuid-Holland, e-mail, 5 september 2014

⁷⁰ Alterra, e-mail, 9 september 2014

⁷¹ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 34

natuurmonitoring is hierover bijvoorbeeld aangegeven dat wanneer in een klein hoekje van 500 ha heide enkele bijzondere soorten met geringe aantallen voorkomen en er verder nergens iets noemenswaardigs groeit of vliegt, dan is deze heide niet als goed te kwalificeren voor de flora en fauna.⁷²

Effectindicator EI 2 heeft betrekking op de instandhoudingsdoelstellingen in de beheerplannen van de Natura 2000-gebieden. Bij deze indicatoren worden alleen de gebieden meegenomen waarvoor een natuurbeheerplan is vastgesteld. Op 1 september 2014 waren voor vijf van de 24 Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden beheerplannen vastgesteld, ofwel voor 70% van het areaal. Dit betreft de volgende gebieden(waarvan voor 2 t/m 4 provincie Zuid-Holland de trekker is⁷³):

1. Voordelta
2. Oudeland van Strijen
3. Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein
4. Westerduinpark & Wapendal
5. Solleveld & Kapittelduinen

Voor drie gebieden is per 1 september 2014 de inspraak van het ontwerp-beheerplan afgerond, maar moet het definitieve beheerplan nog worden vastgesteld (voor alle drie is provincie Zuid-Holland de trekker⁷⁴):

6. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck
7. Duinen Goeree & Kwade Hoek
8. Boezems Kinderdijk

Voor de volgende Natura 2000-gebieden moet het beheerplan nog worden opgesteld (waarvan voor 9, 10, 21 en 22 provincie Zuid-Holland de trekker is⁷⁵):

9. Voornes Duin
10. Zouweboezem
11. Coepelduynen
12. Donkse Laagten
13. De Wilck
14. Zuider Lingedijk & Diefdijk Zuid
15. Biesbosch
16. Haringvliet
17. Hollands Diep
18. Grevelingen
19. Oude Maas
20. Kennemerland Zuid
21. Meijendel & Berkheide
22. Uiterwaarden Lek
23. Krammer Volkerak
24. Spanjaards Duin

De indicator dekt tot september 2014 dus niet volledig het doel af, doordat alleen naar de kwaliteit van vijf van de 24 Natura 2000-gebieden is gekeken. Bovendien is het bij deze indicator onduidelijk of met het geformuleerde

⁷² IPO (2014), Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS, pp. 36-39

⁷³ Provincie Zuid-Holland (2014), www.zuid-holland.nl (1) en Staatssecretaris van EL&I (2011), Voorlopige aanwijzing Spanjaards Duin, kenmerk PDN/2011-099A en Provincie Zuid-Holland, e-mail, 17 oktober 2014.

⁷⁴ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 17 oktober 2014

⁷⁵ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 17 oktober 2014

ambitieniveau van 45% van het areaal van de Natura 2000-gebieden dat moet voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen de biodiversiteit daadwerkelijk behouden wordt. De instandhoudingsdoelstellingen kunnen bestaan uit behoud, uitbreiding of verbetering van de aanwezige natuurwaarden.⁷⁶

Samenhang prestatie-indicatoren met prestaties

Zoals in paragraaf 2.3 is opgemerkt, zijn de drie prestaties uitgewerkt in totaal zes prestatie-indicatoren. In Tabellen 7, 8 en 9 zijn deze nogmaals weergegeven.

Tabel 7 Prestatie-indicatoren, behorend bij prestatie 'Verwerven en inrichten van de ecologische hoofdstructuur'⁷⁷

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
PI 1a	Jaarlijkse groei van het aantal hectare nieuw verworven natuurgebied.	2211 ha (gerealiseerd 2007 t/m 2011)	150 ha	150 ha	150 ha	150 ha
PI 1b	Jaarlijkse groei van het aantal hectare nieuw ingericht natuurgebied.	1939 ha (gerealiseerd 2007 t/m 2011)	150 ha	150 ha	150 ha	150 ha
PI 1c	Jaarlijkse groei van het aantal kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen.	29 km per 31-12-2011 (sinds 2007)	6 km	6 km	6 km	6 km

Tabel 8 Prestatie-indicator behorend bij prestatie 'Inzet op particulier natuurbeheer'⁷⁸

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
PI 2	Jaarlijkse groei van het aantal hectare in beheer door particulieren.	180 ha	55 ha	55 ha	55 ha	55 ha

Tabel 9 Prestatie-indicatoren behorend bij prestatie 'Op niveau houden van bestaande natuurkwaliteiten'⁷⁹

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	2014	2015	2016	2017
PI 3a	Percentage bestaand natuurgebied dat per 31/12 voldoet aan vastgestelde beheerplannen.	100% (13.000 ha)	100%	100%	100%	100%
PI 3b	Percentage agrarisch gebied dat per 31/12 voldoet aan het basisniveau in vastgestelde beheerplannen.	100% (19.424 ha)	100%	100%	100%	100%

De samenhang tussen de prestatie-indicatoren en de prestaties is goed. Bij prestatie P 3 'Op niveau houden van bestaande natuurkwaliteiten' moet wel gezegd worden dat de prestatie niet goed aansluit op het doel. De verantwoordingsinformatie over deze indicator zal dus pas zinvol zijn wanneer de geconstateerde problemen bij de prestatie worden opgelost.

⁷⁶ Groenloket Gelderland (2014), www.groenloket.nl

⁷⁷ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 35

⁷⁸ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 36

⁷⁹ Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014, p. 35

HOOFDSTUK 3

Informatievoorziening EHS aan PS

In dit hoofdstuk wordt onderzoeksvraag 2 beantwoord: 'In hoeverre zijn PS geïnformeerd over de resultaten van het natuurbeleid EHS?'

In dit hoofdstuk is de beoordeling weergegeven van criterium 2.1: *PS worden periodiek over de voortgang van het doel en de prestaties geïnformeerd.*

PS hebben een controlerende taak ten aanzien van het door GS uitgevoerde beleid. Hiervoor zijn PS afhankelijk van de voortgangs- en verantwoordingsinformatie die zij van GS ontvangen. Dit hoofdstuk geeft weer of PS periodiek zijn geïnformeerd over het doel en de effectindicatoren (paragraaf 3.1) en de prestaties en prestatie-indicatoren (paragraaf 3.2). De Rekenkamer is dit nagegaan voor de periode maart 2011 tot september 2014.

Gedurende dit onderzoek was de monitoring van het Uitvoeringsprogramma Groen, in het bijzonder het Provinciaal Monitoringsprogramma Biodiversiteit, nog in ontwikkeling. De resultaten van deze monitoring zullen te zijner tijd periodiek aan PS worden gerapporteerd. Zoals reeds aangegeven in paragraaf 1.3 is bij de behandeling van de onderzoeksopzet in de commissie Groen en Water door PS expliciet aangegeven dat het monitoringsprogramma geen onderdeel moest zijn van dit onderzoek.

3.1 Informatievoorziening doel en effectindicatoren

In deze paragraaf is de beoordeling van de voortgangsinformatie over het doel weergegeven. Zoals reeds in paragraaf 2.2 is opgemerkt, zijn er twee sporen in het natuurbeleid: het provinciale EHS beleid en het Europese Natura 2000-beleid. Voor beide sporen is de voortgangsinformatie beoordeeld.

Bevinding 6: Met betrekking tot het provinciale beleid om de biodiversiteit te behouden, hebben PS sinds 2012 jaarlijks informatie ontvangen over de ontwikkeling van de gemiddelde populatie-omvang (weergegeven in soorten en ecosystemen). Deze informatie geeft echter alleen inzicht in de verandering ten opzichte van eerdere jaren en niet in de werkelijke gemiddelde populatie-omvang (zie ook bevinding 1). PS ontvingen geen informatie over de ontwikkeling van de verscheidenheid van soorten (zie ook bevinding 5).

Met betrekking tot het Europese Natura 2000-beleid om de biodiversiteit te behouden, is de verantwoording over de effectindicator niet juist. De verantwoording in de Jaarstukken over de effectindicator 'Percentage natuurgebieden dat voldoet aan instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000' geeft namelijk het kwaliteitsniveau van de habitattypen weer ten tijde van het vaststellen van de beheerplannen. Het zegt niets over de mate waarin in het betreffende verantwoordingsjaar wordt voldaan aan de instandhoudingsdoelstellingen die moeten worden bereikt. Daarnaast heeft de informatie alleen betrekking op de habitattypen en niet op de habitatsoorten en vogelsoorten waarvoor ook instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd. Een vergelijkbare berekening als in de Jaarstukken komt voor de soorten uit op 23% dat voldoet, daar waar de berekening voor de habitattypen uitkomt op 96% dat voldoet. Bovendien zijn vijf van de 24 beheerplannen vastgesteld, waardoor 70% van het areaal niet is meegenomen. De verstrekte informatie is dus noch volledig, noch actueel.

Het doel 'Behoud van biodiversiteit' is uitgewerkt in twee effectindicatoren, die overeenkomen met de twee beleidssporen.

Effectindicator EI 1a

Effectindicator EI 1a verwijst naar de biodiversiteitsgraadmeter en stelt dat deze geen achteruitgang mag laten zien ten opzichte van de uitgangssituatie 2010. In 2012 is de eerste Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland opgesteld met gegevens over 2010 en in 2013 en 2014 volgden updates met respectievelijk gegevens over 2011 en 2012. Deze documenten zijn steeds door GS toegestuurd aan PS.⁸⁰ In de Jaarstukken 2013 is voor het eerst verantwoord over effectindicator EI 1a aan de van hand van meetgegevens 2012, zie Tabel 10.⁸¹

Tabel 10 Realisatie effectindicator EI 1 in Jaarstukken 2013⁸²

Effectindicator	Omschrijving	Nulmeting	Doelstelling 2013	Realisatie 2013
EI 1	Ontwikkeling natuurkwaliteit Zuid-Holland op basis van Alterra-systematiek (index t.o.v. 2010)	100	100	104

Kanttekening hierbij is dat de realisatiewaarde van de indicator alleen het indexcijfer van het onderdeel ecosystemen van de biodiversiteitsgraadmeter presenteert en niet het indexcijfer van het onderdeel soorten. In de toelichtende tekst in de Jaarstukken is overigens wel ingegaan op de realisatiewaarde van het onderdeel soorten; voor 2012 is het indexcijfer Rode lijst-soorten 97 en voor ecosystemen 104.⁸³ In de toelichting op de biodiversiteitsgraadmeter staat dat beide onderdelen complementair zijn en tezamen het gewenste beeld geven van de ontwikkeling van de biodiversiteit in de provincie Zuid-Holland.⁸⁴

Zoals ook al opgemerkt bij bevinding 1 (paragraaf 2.2) geeft de biodiversiteitsgraadmeter alleen informatie over de verandering ten opzichte van eerdere jaren met als indexjaar 2010 en geeft de graadmeter geen informatie over de werkelijke populatie-omvang.

In paragraaf 2.3 is reeds aangegeven dat uit literatuurstudie en gesprekken met deskundigen blijkt dat biodiversiteit kan worden afgemeten aan de parameters 1) populatie-omvang en 2) verscheidenheid van soorten. De verantwoording over effectindicator EI 1a geeft PS informatie over de ontwikkeling van de gemiddelde populatie-omvang (uitgesplitst naar soorten en ecosystemen). De ontwikkeling van de verscheidenheid van soorten is echter niet in beeld gebracht (zie ook bevinding 5).

Effectindicator EI 1b

Effectindicator EI 1b heeft betrekking op de Natura 2000-gebieden en geeft weer welk percentage daarvan voldoet aan de instandhoudingsdoelstellingen. Over deze effectindicator is verantwoord in de Jaarstukken 2012 en 2013. Tabel 11 laat de weergave in Jaarstukken 2013 zien.

⁸⁰ Alterra (2012), Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland. Door gedeputeerde aangeboden 6 december 2012, ter kennisname geagendeerd voor commissievergadering 16 januari 2013 en Alterra (2013), Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland, met update 2011. Door gedeputeerde aangeboden 10 juni 2013, ter kennisname geagendeerd voor commissievergadering 4 september 2013 en Alterra (2014), Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland, met update 2012. Door gedeputeerde aangeboden 27 februari 2014, ter kennisname geagendeerd voor commissievergadering 12 maart 2014.

⁸¹ Provincie Zuid-Holland (2013), Jaarstukken 2012, p. 34 en Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 35

⁸² Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 35

⁸³ Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 35

⁸⁴ Alterra (2012), Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland, p. 4

Tabel 11 Realisatie effectindicator EI 2 in Jaarstukken 2013⁸⁵

Effect-indicator	Omschrijving	Nulmeting	Doelstelling 2013	Realisatie 2013
EI 2	Percentage natuurgebieden dat voldoet aan instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 (areaal binnen vastgestelde beheerplannen Natura 2000)	100% (15.164 ha)	45% (19.450 ha)	96% (16.182 ha)

Uit de realisatiewaarde blijkt dat tot en met december 2013 voor 16.182 hectare Natura 2000-gebied een beheerplan is vastgesteld. Het betreft vijf beheerplannen. Dit betekent dat 70% van het areaal niet is meegenomen. Elk beheerplan bevat een *kwaliteitsbeoordeling* (goed, matig of slecht) en een *instandhoudingsdoelstelling* (uitbreiding, behoud of verbetering) voor elk habitatype en -soort en vogelsoort in het gebied. De kwaliteitsbeoordeling geeft de uitgangssituatie weer ten tijde van het vaststellen van het beheerplan. De effectindicator impliceert dat eind 2013 van de natuurgebieden waarvoor reeds een beheerplan is opgesteld, 96% voldoet aan de instandhoudingsdoelstellingen. Dit is echter niet het geval. De realisatiewaarde van 96% slaat namelijk niet op het voldoen aan de *instandhoudingsdoelstellingen*, maar op het aandeel hectares habitattypen dat in de *kwaliteitsbeoordeling* als 'goed' is aangemerkt. Dit komt uit de toelichting in de Jaarstukken niet duidelijk naar voren. Daarbij zijn sommige beheerplannen al een aantal jaar geleden vastgesteld (Voordelta is bijvoorbeeld vastgesteld in 2008 en Oudeland van Strijen in 2010)⁸⁶. Daarnaast is de realisatiewaarde van 96% alleen berekend voor de hectares waarop een habitatypedoelstelling rust, wat betekent dat de effectindicator niets zegt over de habitatoorten en vogelsoorten waarvoor ook instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd. Bovendien bevatten twee van de vijf vastgestelde Natura 2000-beheerplannen geen instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen, maar alleen voor habitat- en vogelsoorten. Het oppervlak van deze twee gebieden is in de berekening van de realisatiewaarde echter meegenomen als 100% goed.⁸⁷ Indien een vergelijkbare berekening uitgevoerd wordt voor de soorten, komt dit uit op 23% dat voldoet.

We gaan bewust niet in op het verschil tussen de realisatiewaarde en de doelstelling, vanwege de hierboven gemaakte opmerkingen met betrekking tot de gerapporteerde realisatiewaarde.

3.2 Informatievoorziening prestaties en prestatie-indicatoren

Voor het doel 'Behoud van biodiversiteit' zijn drie prestaties geformuleerd (zie ook paragraaf 2.3). Hiervan zijn twee prestaties gericht op het uitbreiden van de EHS (het aanleggen van nieuwe natuur). Bevinding 7 bevat de beoordeling van de informatievoorziening hierover aan PS. Bevinding 8 behandelt de informatievoorziening over de derde prestatie, die gericht is op instandhouding van de bestaande natuur.

⁸⁵ Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 35

⁸⁶ Rijkswaterstaat (2008), Beheerplan Voordelta en Provincie Zuid-Holland (2010), Beheerplan Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen

⁸⁷ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 18 juli 2014 en Provincie Zuid-Holland, e-mail, 23 juli 2014

Bevinding 7:

PS zijn jaarlijks, conform de begroting, op hoofdlijnen geïnformeerd over de uitbreiding van de EHS (aanleg nieuwe natuur) aan de hand van de groei van:

1. het aantal hectare nieuw verworven en nieuw ingericht natuurgebied;
2. het aantal kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen; en
3. het aantal hectare in beheer door particulieren.

Meer gedetailleerde informatie over bovengenoemde elementen is te vinden in de rapportages Natuurmeting Op Kaart (NOK). Deze NOK-rapportages zijn niet naar PS gestuurd. PS hebben wel enige informatie over specifieke EHS-projecten ontvangen.

Via de P&C-cyclus zijn PS periodiek geïnformeerd over de jaarlijkse groei van nieuw verworven en nieuw ingericht natuurgebied, nieuwe provinciale ecologische verbindingen en aantal hectare in beheer door particulieren. In de Jaarstukken 2012 en 2013 is namelijk op hoofdlijnen verantwoord over de voortgang van de indicatoren PI 1a, PI 1b en PI 1c en de indicator PI 2.⁸⁸ Tabel 12 geeft de informatie in Jaarstukken 2013 weer.

Tabel 12 Realisatie prestatie-indicatoren PI 1a, PI 1b, PI 1c en PI 2 in Jaarstukken 2013⁸⁹

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	Doelstelling 2013	Realisatie 2013
PI 1a	Jaarlijkse groei van het aantal hectare nieuw verworven natuurgebied.	2211 ha. (gerealiseerd 2007 t/m 2011)	150 ha	50 ha
PI 1b	Jaarlijkse groei van het aantal hectare nieuw ingericht natuurgebied.	1939 ha. (gerealiseerd 2007 t/m 2011)	150 ha	39 ha
PI 1c	Jaarlijkse groei van het aantal kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen.	29 km per 31-12-2011 (sinds 2007)	6 km	11 km
PI 2	Jaarlijkse groei van het aantal hectare in beheer door particulieren	180 ha	55 ha	116,6 ha

Gedetailleerde informatie over uitbreiding van de EHS was wel voor handen, want in de periode 2009-2013 zijn jaarlijks provinciale en landelijke ILG-Natuurmeting op Kaart (NOK)-rapportages opgesteld. De provinciale NOK-rapportages bevatten meer gedetailleerde informatie dan in de Jaarstukken over PI 1a, PI 1b, PI 1c en PI 2.⁹⁰ Deze NOK-rapportages zijn niet naar PS gestuurd. De ambtelijke organisatie geeft als reden hiervoor dat in de eerste jaren van de huidige Statenperiode de aandacht vooral uitging naar de consequenties van decentralisatie, bezuinigingen en de programmering van de EHS en nog niet naar kwaliteit.⁹¹ In april 2013 heeft de commissie Groen en Water de uitgangspunten voor de realisatiestrategie EHS besproken waarin GS voorstellen dat zij éénmaal per jaar in de maand maart de NOK-rapportage zullen aanbieden aan PS.⁹² In de Uitvoeringsstrategie EHS (die op 29 januari 2014 is vastgesteld door PS) wordt informeren aan de hand van de NOK-rapportages niet meer genoemd, maar wordt aangegeven dat jaarlijkse informatie over areaal verworven, ingerichte en beheerde natuur onderdeel zal worden van het Provinciaal Monitoringsprogramma Biodiversiteit.⁹³

⁸⁸ Provincie Zuid-Holland (2013), Jaarstukken 2012, p. 34 en Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, pp. 36-37

⁸⁹ Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, pp. 36-37

⁹⁰ In het onderzoek Grondbeleid EHS Zuid-Holland van de Randstedelijke Rekenkamer wordt nader ingegaan op de inhoud van de NOK-rapportages.

⁹¹ Provincie Zuid-Holland (2014), e-mail, 20 augustus 2014

⁹² Provincie Zuid-Holland (2013), Realisatiestrategie EHS, p. 20

⁹³ Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoeringsstrategie EHS, pp. 23-24 en Provincie Zuid-Holland (2014), Brief inclusief bijlagen *Vorbereiding technische briefing 7 juli 2014*, aan Statencommissie Groen en Water, 23 juni 2014

In mei 2013 is de commissie geïnformeerd dat de uitvoering van een aantal EHS-projecten versneld van start kan gaan. Het betreft de Crezéepolder (Ridderkerk), Buttevliepolder (Hoeksche Waard), polder Oukoop (Reeuwijk) en drie deelprojecten in de Krimpenerwaard.⁹⁴ Uitvoering van deze projecten zal met name bijdragen aan het aantal hectare ingerichte natuur.⁹⁵

Bevinding 8: De verantwoordingsinformatie in de Jaarstukken 2012 en 2013 met betrekking tot de instandhouding van de bestaande natuur schiet tekort. De verantwoording is namelijk enkel gebaseerd op de aanname dat de verleende beheersubsidies ervoor zorgen dat de natuurbeheertypen in stand worden gehouden. De verantwoording is niet gebaseerd op monitoringsinformatie, ondanks dat in de Jaarstukken 2013 is gerapporteerd dat dit is ingeschat op basis van steekproefcontroles door Dienst Regelingen.

Ook andere verantwoordingsrapportages bevatten onvoldoende informatie over de instandhouding van de bestaande natuur, doordat deze rapportages niet over alle omgevingsfactoren (volledige) verantwoordingsinformatie bevatten. Bovendien zijn de omgevingsfactoren niet in samenhang met elkaar beschouwd en is de relatie met het doel 'behoud van de biodiversiteit' niet inzichtelijk gemaakt. Over de omgevingsfactoren 'grondwaterstand', 'kwaliteit van het grondwater' 'voedselrijkdom' en 'structuur' zijn PS niet geïnformeerd. Over de omgevingsfactoren 'stikstofdepositie' en 'zuurgraad' zijn PS jaarlijks geïnformeerd voor zover het de PAS-gebieden betreft. Over de andere gebieden hebben PS geen informatie ontvangen. Met betrekking tot de omgevingsfactor 'ruimtelijke samenhang' zijn PS over drie van de vijf beleidsaspecten geïnformeerd. De 'kwaliteit van het oppervlaktewater' in Zuid-Holland is in 2013 uitvoerig gepresenteerd aan PS. Dit is echter gerelateerd aan de KRW-doelen en deze komen niet altijd overeen met het biodiversiteitsdoel.

In de Jaarstukken 2012 en 2013 is verantwoord over de voortgang van de indicatoren PI 3a en PI 3b.⁹⁶ Tabel 13 geeft de informatie in Jaarstukken 2013 weer.

Tabel 13 Realisatie prestatie-indicatoren PI 3a en PI 3b in Jaarstukken 2013⁹⁷

Prestatie-indicator	Omschrijving	Nulmeting	Doelstelling 2013	Realisatie 2013
PI 3a	Percentage bestaand natuurgebied dat per 31/12 voldoet aan vastgestelde beheerplannen	100% (13.000 ha)	100%	100%
PI 3b	Percentage agrarisch gebied dat per 31/12 voldoet aan het basisniveau in vastgestelde beheerplannen	100% (19.424 ha)	100%	100%

De verantwoording over de prestatie-indicatoren PI 3a en PI 3b zegt weinig over de daadwerkelijke natuurkwaliteit. De ambtelijke organisatie heeft aangegeven dat zij bij gebrek aan monitoringsinformatie veronderstelt dat de verleende subsidies de beheerders van natuurgebieden in staat stelt de natuurbeheertypen in stand te houden. In de Jaarstukken 2013 staat bij de toelichting op de prestatie-indicatoren: *"Ingeschat wordt (op basis van steekproefcontroles door Dienst Regelingen) dat het areaal aan de vastgestelde beheerplannen voldoet. [...]"*⁹⁸ Volgens de ambtelijke organisatie is de verantwoording niet gebaseerd op daadwerkelijke

⁹⁴ Provincie Zuid-Holland (2013), brief *Uitvoeringsprojecten Ecologische Hoofdstructuur 2013* van GS aan PS, 4 april 2013

⁹⁵ Provincie Zuid-Holland (2014), e-mail, 20 augustus 2014

⁹⁶ Provincie Zuid-Holland (2013), Jaarstukken 2012, p. 35 en Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 36

⁹⁷ Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 36

⁹⁸ Provincie Zuid-Holland (2014), Jaarstukken 2013, p. 36

uitkomsten van steekproeven.⁹⁹ In de feitelijke wederhoorreactie is opgemerkt dat volgens de ambtelijke organisatie ook niet gesteld is dat de provincie gebruik maakt van monitoringsinformatie uit steekproefcontroles van Dienst Regelingen, maar dat de provincie bij de genoemde aanname over instandhouding per natuurbeheertype, uitgaat van kwaliteit van beheer. Op basis van hetgeen is vermeld in de Jaarstukken 2013 blijven wij echter van mening dat de indruk wel is gewekt dat de inschatting van 100% is gebaseerd op monitoringsinformatie uit steekproefcontroles. Ambtelijk is overigens ook nog opgemerkt dat steekproefcontroles alleen worden uitgevoerd bij niet gecertificeerde beheerders die beheersubsidie ontvangen. De controles worden niet gedaan bij gecertificeerde beheerders. De reden daarvan is dat certificering uitgaat van vertrouwen op de gecertificeerde beheerder.

Naast de Jaarstukken is de Rekenkamer ook nagegaan of PS in andere verantwoordingsrapportages is geïnformeerd over de instandhouding van de bestaande natuur in de periode 2011-2014. Hiervoor hebben we de informatie bekeken die PS ontvingen over de omgevingsfactoren: grondwaterstand, stikstofdepositie, zuurgraad, voedselrijkdom, structuur, ruimtelijke samenhang, kwaliteit van het grondwater en kwaliteit van het oppervlaktewater.

Grondwaterstand

Monitoringsinformatie over de grondwaterstand en mogelijk optredende verdroging zou volgens de ambtelijke organisatie in KRW-rapportages (Kaderrichtlijn Water) en soms in Natura 2000-beheerplannen moeten staan.¹⁰⁰ In de KRW-rapportage van eind 2013 aan PS staat dat over grondwaterstand en verdroging in natuurgebieden op dit moment nog geen gegevens beschikbaar zijn. Verder wordt aangegeven dat in 2013 een start zal worden gemaakt met de opzet van een integraal verdrogingsmeetnet voor alle Natura 2000-gebieden.¹⁰¹ De ambtelijke organisatie heeft aangegeven dat zij ernaar streeft om eind 2014 een volledig grondwater(verdrogings)meetnet te hebben.¹⁰²

Stikstofdepositie en zuurgraad

Vermesting en verzuring worden beide in belangrijke mate veroorzaakt door stikstofdepositie.¹⁰³ Voor stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden is de Programmatische Aanpak Stikstofdepositie (PAS) van kracht. PS zijn jaarlijks op hoofdlijnen geïnformeerd over de stand van zaken van de uitvoering van de PAS in Zuid-Holland.¹⁰⁴ Over eventuele vermestings- en/of verzuringsproblematiek in natuurgebieden die geen PAS-gebied zijn, hebben PS geen informatie ontvangen. De ambtelijke organisatie heeft aangegeven dat de provincie hier ook geen beeld van heeft, omdat er geen provinciaal beleid voor is. Wel is bekend dat natuurgebieden buiten de PAS-gebieden profiteren van de daling van stikstof in de PAS-gebieden. Overigens is bij de provincie wel bekend dat de buiten de EHS gelegen bloemdijken gevoelig kunnen zijn voor vermisting en verzuring.¹⁰⁵

⁹⁹ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 5 september 2014

¹⁰⁰ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 15 april 2014

¹⁰¹ Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoering Europese Kaderrichtlijn Water Stand van zaken medio 2013 en vervolg, pp. 12 en 14 en Provincie Zuid-Holland, Agenda commissie Groen en Water, 25 september 2013

¹⁰² Provincie Zuid-Holland, e-mail, 20 augustus 2014

¹⁰³ Alterra, Presentatie PAS - Herstelstrategieën voor stikstofgevoelige habitats, 4 juni 2012

¹⁰⁴ Provincie Zuid-Holland, brief *Stand van zaken Natura 2000* GS aan Statencommissie Groen en Water, 6 juni 2011 en Provincie Zuid-Holland, brief *Stand van zaken Natura 2000 (augustus 2011)* GS aan Statencommissie Groen en Water, 11 augustus 2011 en Provincie Zuid-Holland, brief *Stand van zaken Natura 2000* GS aan Statencommissie Groen en Water, 20 november 2012 en Provincie Zuid-Holland, brief *Stand van zaken Programmatische Aanpak Stikstof* GS aan Statencommissie Groen en Water, 20 augustus 2013 en Provincie Zuid-Holland, brief *Stand van zaken Programmatische Aanpak Stikstof* GS aan Statencommissie Groen en Water, 24 april 2014

¹⁰⁵ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 20 augustus 2014

Typerende flora in de Biesbosch

Voedselrijkdom en structuur

PS hebben in de periode 2011-2014 geen voortgangsinformatie ontvangen die expliciet ingaat op voedselrijkdom en structuur, omdat dit zeer specifieke informatie betreft, aldus de ambtelijke organisatie.¹⁰⁶

Ruimtelijke samenhang

PS hebben in de periode 2011-2014 geen voortgangsinformatie ontvangen die expliciet ingaat op het vergroten van de ruimtelijke samenhang van de Zuid-Hollandse natuur. Uit toelichting van de ambtelijke organisatie blijkt dat de ruimtelijke samenhang op verschillende wijzen gestimuleerd wordt, namelijk door:¹⁰⁷

- a. realisatie van nieuwe natuurgebieden;
- b. vergroting van natuurgebieden;
- c. realisatie van ecologische verbindingen;
- d. het meenemen van ontsnipperingsmaatregelen in de ecologische verbindingen (is onderdeel van het Onderhoudsplan wegen en vaarwegen). Bij groot onderhoud of bij nieuwe aanleg van infrastructuur wordt de ontsnippering gecontroleerd dan wel uitgevoerd;
- e. eventuele groenblauwe dooradering (nog in studie).

Zoals in de toelichting op bevinding 7 reeds is aangegeven, zijn PS via de P&C-documenten geïnformeerd over a), b) en c). Over d) en e) hebben PS geen voortgangsinformatie ontvangen.

Kwaliteit van het grondwater en het oppervlaktewater

PS ontvingen tot 2012 jaarlijks monitoringsinformatie over de realisering van het Waterplan en de Wateragenda.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 20 augustus 2014

¹⁰⁷ Provincie Zuid-Holland, e-mail, 15 april 2014 en Provincie Zuid-Holland, e-mail, 22 april 2014

¹⁰⁸ In het Waterplan 2010-2015 en de Wateragenda 2012-2015 heeft de provincie haar waterbeleid vastgelegd. Bron: Provincie Zuid-Holland (2010), Monitoring doelen provinciaal waterplan en Provincie Zuid-Holland (2012), brief *Doelen waterbeleid: verantwoording en informatievoorziening* van GS aan PS, 7 november 2012 en Provincie Zuid-Holland (2009), Provinciaal Waterplan 2010-2015 en Provincie Zuid-Holland (2012), Wateragenda Zuid-Holland 2012-2015

Eind 2012 informeren GS PS over een nieuwe wijze van informatievoorziening over de voortgang van de doelen van het waterbeleid.¹⁰⁹

1. In de Jaarstukken de voortgang van de waterdoelen zoals vastgelegd in het Waterplan (en in het Kustprogramma);
2. Een notitie bij de Jaarstukken waarin de voortgang op hoofdlijnen wordt beschreven, onder andere de stand van zaken van de Wateragenda en de resultaten van de jaarlijkse voortgangsgesprekken met de waterschappen;
3. Separate rapportages over de thema's 'regionale keringen', 'Deltaprogramma' en 'Europese Kaderrichtlijn Water (KRW)'.

Voor voortgangsinformatie over grond- en oppervlaktewaterkwaliteit zijn 2) notitie bij Jaarstukken, en 3) separate rapportage over KRW relevant. De notitie over de voortgang van de uitvoering van de Wateragenda die de commissie Groen en Water ontving bij de Jaarstukken 2012¹¹⁰, blijkt eenmalig te zijn. Bij de Jaarstukken 2013 is geen dergelijke notitie bijgevoegd. De separate rapportage over de stand van zaken van de uitvoering van de KRW die de commissie in september 2013 ontving, was ook eenmalig. Dit blijkt uit de toelichting.¹¹¹

Over de *grondwaterkwaliteit* bevat zowel de voortgangsnotitie bij de Jaarstukken 2012, als de KRW-notitie van medio 2013 geen informatie. De KRW-notitie van medio 2013 geeft aan dat voor monitoring van het grondwater in Natura 2000-bieden meetnetten worden ingericht na vaststelling van de beheerplannen (zie ook grondwaterstand).

De *oppervlaktewaterkwaliteit* in Zuid-Holland is uitvoerig beschreven in de KRW-notitie van medio 2013 (hiernaar wordt ook verwezen in de voortgangsnotitie bij de Jaarstukken 2012¹¹²). De KRW-notitie bevat kaarten waarin de chemische en ecologische kwaliteit (die tezamen de oppervlaktewaterkwaliteit bepalen) in 2009 en 2012 in beeld wordt gebracht. De KRW-doelen komen echter niet altijd overeen en zijn soms zelfs tegenstrijdig met het biodiversiteitsdoel.

¹⁰⁹ Provincie Zuid-Holland, brief *Doelen waterbeleid: verantwoording en informatievoorziening* van GS aan PS, 7 november 2012

¹¹⁰ Provincie Zuid-Holland, Agenda commissie Groen en Water, 15 mei 2013 en Provincie Zuid-Holland (2013), Voortgang Wateragenda ZH 2012-2015.

¹¹¹ Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoering Europese Kaderrichtlijn Water Stand van zaken medio 2013 en vervolg en Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoering Europese Kaderrichtlijn Water - stand van zaken medio 2013 en vervolg - 5 minutenversie, 3 september 2013, p. 4

¹¹² Provincie Zuid-Holland (2013), Voortgang Wateragenda ZH 2012-2015, p. 11

BIJLAGE A

Vertaaltabel natuurtypologieën

Zie volgende pagina.

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Beheertypen		sdt	Subdoeltypen SBB	nnt	Natuurtypen NM	Ndt	Natuurdoeltypen	hcode	Habitatype	PB	Programma Beheer	wcode	Watertype KRW	
1	Grootschalige, dynamische natuur 01.01 <i>Grootschalig zout (geïjden)water</i>	01.02	Zee	Kw2	Silk en zeebodem	1.6	Open zee	H1110A	Permanent overstromde zandbanken, getijdengebied	21 A/B	Natuurlijke eenheid	O2	Overgangswater	
							1.4	Nagenoeg-natuurlijk estuarium	H1130					Estuaria
							2.16	Begeleid natuurlijk estuarium	H1130					Estuaria
							3.12	Brak getijdewater	H1160					Grote baaien
							1.5	Nagenoeg-natuurlijk zout getijdenlandschap	H1110B					Permanent overstromde zandbanken, Noordzee-kustzone
							2.17	Begeleid-natuurlijk zout getijdenlandschap	H1140A					Silk- en zandplaten, getijdengebied
							1.3	Nagenoeg natuurlijk duinlandschap	H1140B					Silk- en zandplaten, Noordzee-kustzone
							2.12	Begeleid-natuurlijk duinlandschap	H1160					Grote Baaien
							3.40	Kwelder, sluffer en groen strand	H1330A					Schorren en zilte graslanden, buitendijks
							1.5	Nagenoeg-natuurlijk zout getijdenlandschap	H1110B					Permanent overstromde zandbanken, Noordzee-kustzone
2.17	Begeleid-natuurlijk zout getijdenlandschap	H1140A	Silk- en zandplaten, getijdengebied											
01.02	<i>Grootschalig duin- en kwelderlandschap</i>	02.07	Dynamisch duinlandschap	Gn1	Grootschalige natuur	1.2	Nagenoeg-natuurlijk zand- en beekdallandschap	21 A/B	Natuurlijke eenheid	21 A/B	Natuurlijke eenheid	K1	Polyhalien Kustwater	
							2.3							Begeleid-natuurlijk beekdallandschap
							2.6							Veenoermeeras
							2.7							Laagveenlandschap
							2.8							Zoet klei-oermeeras
							2.9							Brak klei-oermeeras
							2.4							Laag-dynamisch rivierlandschap
							2.5							Hoog-dynamisch rivierlandschap
							2.10							Zoetwatergetijdenlandschap
							2.13							Oeverlandgemeenschap van afgesloten zeearmen
2.11	Kleiboslandschap													
01.03	<i>Grootschalige rivier- en moeraslandschap</i>	02.02	Beekboslandschap	Gn1	Grootschalige natuur	1.2	Nagenoeg-natuurlijk zand- en beekdallandschap	21 A/B	Natuurlijke eenheid	21 A/B	Natuurlijke eenheid	K1	Polyhalien Kustwater	
							02.09							Eizenwoud
							02.03							Moeras
							02.06							Rivierboslandschap
							02.05							Iepen-Essenwoud
							12.01							Complex van oobos, pionier- en watervegetaties in uiterwaarden
							12.02							Complex van bos, rietruigten, gras en water op laagveen en klei
							02.08							Eiken-Beukenwoud
							12.05							Complex van bos, ruigten en water op zandgronden
							01.04							<i>Grootschalige zand- en kalklandschap</i>
1.1	Hoogveenlandschap													
2.1	Heuvelandschap													
2.2	Begeleid-natuurlijk zandlandschap													

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Beheertypen		sdt	Subdoeltypen SBB	nnt	Natuurtypen NM	Ndt	Natuurdoeltypen	hcode	Habitatype	PB	Programma Beheer	wcode	Watertype KRW	
2 Rivieren 02.01	Rivier	11.03	Beken en rellen	Be2	Soortenrijke beek	3.9	Snelstromende rivier en nevengeul	H3260B	Beken en rivieren met waterplanten, fonteinkruiden	24	Beek en duimrel	R16	Snelstromende rivier/nevengeul	
		11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Wa2	Soortenrijke water	3.10	Langzaam stromende rivier en nevengeul					R7	Langzaam stromende rivier/nevengeul	
		17.01	Overig water	Wa1	Water (algemeen)	3.24a	Droogvallend water en pioniermoeras							
						3.16	Dynamisch rivierbegeleidend water	H3270	Slikkige rivieroevers					
3 Beken en bronnen 03.01	Beek en Bron	11.03	Beken en rellen	Be2	Soortenrijke beek	3.11	Zoet getijdewater			22A	Soortenrijke plas	R8	Zoet getijdewater	
		17.01	Overig water	Be1	Beek (algemeen)	3.17	Geïsoleerde meander of pelgat							
		11.01	Beken en rellen			3.14	Gebufferde poel en wiel							
						4(9;10;11;)	afgeleide natuuroeltypen							
4 Stilstaande wateren 04.01	Kranswiewater	11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Wa2	Soortenrijke water	3.1	Droogvallende bron en beek			24	Beek en duimrel	(R1/R3)	Droogvallende bron/bovenloop	
		11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Be2	Beek (algemeen)	3.3	Snelstromende bovenloop	H3260A	Beken en rivieren met waterplanten, waterranonkels				(R13/R17)	Snelstromende bovenloop
		17.01	Overig water	Be1	Beek (algemeen)	3.4	Snelstromende midden- en benedenloop						R14/R18	Snelstromende middenloop/benedenloop
						3.5	Snelstromend riviertje						R15	Snelstromend riviertje
04.02	Zoete Plas	11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Wa2	Soortenrijke water	3.6	Langzaam stromende bovenloop						(R4/R9/R11)	Langzaam stromende bovenloop
		11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Wa2	Soortenrijke water	3.7	Langzaam stromende midden- en benedenloop						R5/R10/R12	Langzaam stromende middenloop
		17.01	Overig water	Wa1	Water (algemeen)	3.8	Langzaam stromend riviertje						R6	Langzaam stromend riviertje
						3.2	Permanente bron						(R2)	Permanente bron
04.03	Brak water	11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Wa2	Soortenrijke water	4(1;2;3;4;)	afgeleide natuuroeltypen			22A	Soortenrijke plas	M22/23/24	Kalkrijke wateren	
		17.01	Overig water	Wa1	Water (algemeen)	3.17	Geïsoleerde meander of pelgat							
		07.03	Brakwater-(verlandig)	Wa2	Brakke plas	3.18	Gebufferd meer	H3140	Kranswiewateren					
						3.20	Duinplas							
04.04	Afgesloten zeearm	11.01	Watergemeenschappen in laagveen en kleigebieden	Wa2	Soortenrijke water	3.14	Gebufferde poel en wiel							
		17.01	Overig water	Wa1	Water (algemeen)	3.17	Geïsoleerde meander en pelgat	H3150	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	22A	Soortenrijke plas	M25/27/28	Laagveenwateren	
		02.04	Afgesloten zoete zeearmen	Gn1	Grootschalige natuur	3.18	Gebufferd meer			12	Plas en ven	M11/A/16/20/21	Gebufferde wateren	
						4(17;18;19;)	afgeleide natuuroeltypen							
				3.13	Brak stilstaan water									
				2.14	Zoete afgesloten zeearm					21 A/B	Natuurlijke eenheid	M30/M31	Brakke tot zoute wateren	
				2.15	Zoute afgesloten zeearm					22B	Soortenrijke plas	M32	Grote brakke tot zoute wateren	

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Natuurtypen		Beheertypen		sdt		Subdoeltypen SBB		nnt		Natuurtypen NM		Ndt		Natuurdoeltypen		hcode		Habitatype		PB		Programma Beheer		wcode		Watertype KRW	
05.01	Moeras	07.01	Jonge verlanding	M6.1	moeras	3.24	Moeras	H7210	Galigaanmoerassen	13	Moeras	M5	ondiep, lijnvormig in verbinding met rivier														
		19.02	Overige korte vegetaties	M6.3	Overjarig rietland	3.25	Natte strooiselruigte	H6430A	Ruigten en zomen, moerassprea	26	Overjarig rietland																
		07.02	Oude riet ruigten	M6.2	Gemaaid rietland	3.24	Moeras	H6430B	Ruigten en zomen, harig wilgenrooie	14	Rietcultuur																
05.02	Gemaaid rietland	14.01	Rietcultuur	M6.2	Gemaaid rietland	3.24	Moeras			14	Rietcultuur																
06.01	Voedselarme vennen en vochtige heiden	08.01	Veenmosrietlanden en trilvenen	M6.5	Veenmosrietland	3.28	Veenmosrietland	H7140B	Overgangs- en trilvenen, veenmosrietlanden	27	Veenmosrietland en moerashelde	(M8)	gebufferde laagveensloten														
				M6.6	Moerashelde	3.42c	Moerashelde	H4010B	Vochtige heiden, laagveengebied																		
		08.01	Veenmosrietlanden en trilvenen	M6.4	Trilveen	3.27	Trilveen	H7140A	Overgangs- en trilvenen, trilvenen	25	Trilveen	(M8)	gebufferde laagveensloten														
				05.02	Hoogveen	Ho2	Levend hoogveen (incl. Hoogveenven)	3.44	Levend hoogveen	H7110A	Actieve hoogveen, hoogveenlandschap	33	Levend hoogveen	(M9) M26	ondiepe zwak gebufferde hoogveenplassen/vennen												
		06.02	Hoogveen	06.05	Heide met struweel en bos	He2	Natte heide	3.42a/b	Natte heide	H7110B	Actieve hoogveen, heideveentjes	31	Soortenrijke heide														
						He1	Heide (algemeen)		Heide (algemeen)	H7120	Herstellende hoogveen	18	Hoogveen														
06.06	Overige heiden							H4010A	Vochtige heiden, hogere zandgronden	16	Heide																
06.03	Zwakgebufferd ven	11.02	Vennen en plassen op zand, zwak gebufferd	Wa4	Zwak gebufferd water	3.22	Zwak gebufferd ven	H3110	Zeer zwakgebufferde vennen	23	Soortenrijk ven	(M9) M12/M17	(on)diepe zwak gebufferde vennen/meeren														
				Wa1	Water (algemeen)	4(22)	afgeleide natuurdoeltypen	H3130	Zwakgebufferde vennen																		
				05.03	Hoogveenvennen	Wa5	Zuur ven	3.23	Zuur ven	H3160	Zure vennen	12	Plas en ven	M13/M18	(on)diepe zure vennen/meeren												
06.04	Zuur ven of hoogveenven	06.03	Droge, open heide	He3	Droge heide	3.45	Droge heide	H2310	Stuifzandheiden met struikhei	31	Soortenrijke heide																
				06.05	Heide met struweel en bos	He1	Heide (algemeen)	4(45)	afgeleide natuurdoeltypen	H2320	Binnenlandse kraathelbegroeiingen	16	Heide														
						06.06	Overige heiden			H4030	Droge heiden																
07.01	Droge heiden	06.04	Stuifzanden	He4	Stuifzand	3.47	Zandverstuiving	H2330	Zandverstuivingen	30	Soortenrijk stuifzand																
				06.05	Heide met struweel en bos	3.52	Jeneverbesstruweel van hogere gronden	H5130	Jeneverbesstruwelen																		
07.02	Zandverstuiving	06.04	Stuifzanden	3.33a	Droeg stuifzand	3.33a	Droeg stuifzand	H6230	Heischrale graslanden																		

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Beheertypen		sdt		Subdoeltypen SBB		nnt		Natuurtypen NM		Ndt		Natuurdoeltypen		Hcode		Habitatype		PB		Programma Beheer		wcodi		Watertype KRW	
8	Open duinen	08.01	Embryonale duin en strand	01.03	Stuivend duin	Du2	Strand	3.48	Strand en stuivend duin	H2110	Embryonale duinen	21A/B	Natuurlijke eenheid	M22/M	Kalkrijke plassen en meren										
				06.01	Open duin																				
		08.02	Open duin	06.01	Open duin	Du1	Open duin (incl. duingrasland)	3.48	Strand en stuivend duin	H2120	Witte duinen	21A/B	Natuurlijke eenheid												
						3.35	Droog kalkrijk duingrasland	H2130A	Grijze duinen, kalkrijk																
						3.34	Droog kalkarm duinlandschap	H2130B	Grijze duinen, kalkarm																
						3.54	Doornstruweel van de duinen	H2130C	Grijze duinen, heischraal																
									H2170	Kruipwilgstruwelen															
									H2160	Duindoornstruwelen															
8	Vochtige duinvallei	08.03	Natte duinvalleien	05.01	Natte duinvallei	Du3	Natte duinvallei	3.26	Natte duinvallei	H2170	Kruipwilgstruwelen	28C	Nat soortenrijk grasland	M22/M	Kalkrijke plassen en meren										
								3.20	Duinplas	H2190A	Vochtige duinvalleien, open water														
								3.24	Moeras	H2190D	Vochtige duinvalleien, hoge moerasplanten														
8	Duinheide	08.04	Droge, open heide	06.03	Droge, open heide	Du4	Duinheide	3.46	Droge duinheide	H2140B	Duinheiden met kraaihei, droog	31	Soortenrijke heide												
								3.43	Natte duinheide	H2150	Duinheiden met struikhei	16	Heide												
										H2140A	Duinheiden met kraaihei, vochtig														
9	Schorren en kwelders	09.01	Schor of kwelder	01.01	Kwelder	Kw1	Kwelder en schor	3.40	Kwelder, sluffer en groen strand	H1330A	Schorren en zilte graslanden, buitendijks	15	(half)natuurlijk grasland												
										H1310A	Zilte pionierbegroeiingen, zeekraal														
										H1310B	Zilte pionierbegroeiingen, zeevermuur														
									H1320	Slijkgrasvelden															
10	Vochtige schraalgraslanden	10.01	Nat schraalland	08.02	Natte schraallanden	Gr4	Nat schraalgrasland (incl. Blauwgrasland)	3.29	Nat schraalgrasland	H6410	Blauwgraslanden	28B	Nat soortenrijk grasland												
								3.42b	Vochtig heischraal grasland	H7140A	Overgangs- en triflivenen, triflivenen														
								3.30	Dotterbloemgraslanden van beekdalen	H7230	Kalkmoerassen	28A	Nat soortenrijk grasland												
							3.31	Dotterbloemgraslanden van veen en klei																	
10	Vochtig hooiland	10.02	Vochtig schraal grasland	10.01	Vochtig schraal grasland	Gr3	Dotterbloemgrasland	3.31	Dotterbloemgraslanden van veen en klei	28A	Nat soortenrijk grasland														
								3.32b	Kievitsbloem- en pimpeelgrasland	H6510B	Glanshaver- en vossenstaarhooilanden, grote vossenstaart	28D	Nat soortenrijk grasland												
								4(32)	afgeleide natuurdoeltypen																

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Beheertypen		sdt	Subdoeltypen	SBB	nnt	Natuurtypen	NIM	Ndt	Natuurdoeltypen	hcode	Habitatype	PB	Programma	Beheer	wcodl	Watertype	KRW		
11 Droge schraalgraslanden 11.01 Droog schraalgrasland		09.03	Kalkgraslanden		Gr8	Kalkgrasland		3.36a	Kalkgrasland	H6210	Kalkgraslanden	29B	Droog	soortenrijk grasland					
		09.05	Droge schraalgraslanden		Gr7	Heischraal grasland		3.33	Droog schraalgrasland van de hogere gronden	H6110	Pronierbegroeiingen op rotsbodem	29A	Droog	soortenrijk grasland					
					Gr9	Stroomdalgrasland		3.36b 3.39a 3.49 3.53c 3.37a	Heischraal kalkgrasland Stroomdalgrasland Rivierduin en-strand Jenevebesstruwelen van het rivierengebied Zinkweide	H6230 H6120 H5130 H6130	Heischrale graslanden Stroomdalgraslanden Jenevebesstruwelen Zinkweiden	29C	Droog	soortenrijk grasland					
		09.06	Overig bloemrijk grasland					4(37;39)	afgeleide natuurdoeltypen										
		18.02	Bloemdijken		Gr10	Bloemrijk grasland (incl. Bloemdijk)		3.39b	Glanshaverhooidland van het rivieren- en zeekleigebied	H6510A	Glanshaver- en vossenstaartheuvels, glanshaver	29D	Droog	soortenrijk grasland					
		20.03	Dijken																
12.02 <i>Kruident- of structuurrijk grasland</i>		09.02	Kamgrasweiden en zilverschoongraslanden		Gr2	Kruidentrijk en/of structuurrijk grasland		3.32c 3.37c 3.38b 3.39c	Nat. matig voedselrijk grasland Kamgrasweide van het heuvelland Kamgrasweide van het zand- en veengebied Kamgrasweide van het rivieren- en zeekleigebied			15	(half)natuurlijk grasland						
		09.06	Overig bloemrijk grasland					4(32;37;38)	afgeleide natuurdoeltypen										
		19.02	Overige korte vegetaties																
12.03 <i>Glanshaverhooidland</i>		09.01	Glanshaverhooidland		Gr10	Bloemrijk grasland (incl. Bloemdijk)		3.38a 3.37b 3.39b	Glanshaverhooidland van het zand- en veengebied Glanshaverhooidland van het heuvelland Glanshaverhooidland van het rivieren- en zeekleigebied	H6510A H6510A H6510A	Glanshaver- en vossenstaartheuvels, glanshaver Glanshaver- en vossenstaartheuvels, glanshaver Glanshaver- en vossenstaartheuvels, glanshaver	29D 29D 29D	Droog Droog Droog	soortenrijk soortenrijk soortenrijk	grasland grasland grasland				
		09.06	Overig bloemrijk grasland					4(37;38;39)	afgeleide natuurdoeltypen										
		09.04	Zilte graslanden		Gr6	Brak grasland		3.41	Binnendijks zilt grasland	H1330B	Schorren en zilte graslanden, binnendijks	28E	Nat	soortenrijk grasland					
12.04 <i>Zilt grasland en overstromingsweiland</i>		09.02	Kamgrasweiden en zilverschoongraslanden		Gr2	Kruidentrijk en/of structuurrijk grasland		3.32a 3.32c	Zilverschoongrasland Nat. matig voedselrijk grasland			15	(half)natuurlijk	grasland					
		09.06	Overig bloemrijk grasland																
12.05 <i>Kruident- en faunarijke akker</i>		16.01	Akker		Ak2	Kruidentrijke akker		3.50 3.51 4(50;51)	Akker van basenrijke gronden Akker van basenarme gronden			19	Akker						
		19.02	Overige korte vegetaties		Ak1	Akker (Algemeen)			afgeleide natuurdoeltypen										
12.06 <i>Ruigveld</i>		12.05	Complex van bos, ruigten en water op zandgronden		Gr1	Grootschalige natuur		4.25	Natte strooiselruigte										
		19.02	Overige korte vegetaties		AcJ	Overjarig rietland		3.25	Natte strooiselruigte										

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Natuurtypen		Beheertypen		sdt Subdoeltypen SBB		nnt Natuurtypen NM		Ndt Natuurdoeltypen		hcode Habitattype		PB Programma Beheer		wcode Watertype KRW			
13 Vogelgraslanden	13.01	Vochtig weidevogelgrasland	15.01	Weidevogelgrasland	Gr11	Weidevogelgrasland	3.32	Nat. matig voedselrijk weidevogelgrasland	34/35	Zeer/Sooterrijk weidevogelgrasland							
							3.38c	Bloemrijk weidevogelgrasland van het zand- en veengebied									
	13.02	Wintergastenweide	15.02	Wintergastenweide	Gr12	Ganzengrasland (wintergastenweide)	4(32:38;3 9:40:41)	Bloemrijk weidevogelgrasland van het rivieren- en zeekleigebied	36	Wintergastenweide							
14 Vochtige bossen	14.01	Rivier- en beekbegeleide bossen	03.08	Loofbossen op klei- en zavelgronden (klein deel)	Bo5	Wilgen/loedbos	3.61	Ooibos	H91E0_	Vochtige alluviale bossen (zachthoutoobossen)	39	Natuurbos					
			03.09	Beekbegeleidende loofbossen	Bo7	Voedselrijk bos	3.66	Bos van voedselrijke, vochtige gronden	H91E0	Vochtige alluviale bossen	37/38/3	Omvormingsbos-Bos verhoogde natuurwaarde-Natuurbos					
			04.05	Overige natuurbossen	Bo4	Broekbos (incl. bronbos)	3.53b	Zoom en droge ruigte van het rivieren- en zeekleigebied	H91F0	Droge hardhoutoobossen							
					Bo1	Bos (algemeen)	3.67b	Beekbegeleidende bossen	H6430C	Ruigten en zomen, droge bosranden							
							3.67a	Bronbos	H91E0	Vochtige alluviale bossen							
								H91E0_	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)	C				20	Bos		
14.02	Hoog- en laagveenbos	03.02	Broekbossen op zure venen	Bo3	Veenbos	3.63	Hoogveenbos	H91D0	(Hoog)veenbossen	39	Natuurbos						
		03.10	Broekbossen op laagveen	Bo4	Broekbos (incl. bronbos)	3.62	Laagveenbos										
			04.05	Overige natuurbossen													
14.03	Haagbeuken- en Essenbos	03.06	Loofbossen op lemen en kalkrijke zandgronden	Bo7	Voedselrijk bos	3.66	Bos van voedselrijke vochtige gronden							37/38/3	Omvormingsbos-Bos verhoogde natuurwaarde-Natuurbos		
		03.08	Loofbossen op klei- en zavelgronden			3.67b	Beekbegeleidend bos	H91E0B	Vochtige alluviale bossen, essen-epennbossen								
		03.07	Loofbossen op kalkrijke bodems	Bo8	Kalkhellingbos	3.69	Eiken-haagbeukenbos van zandgronden	H9160A	Eiken-haagbeukenbossen, hogere zandgronden								
		12.04	Complex van bos, ruigten op kalkrijke gronden			3.53a	Zoom en droge ruigte van het rivieren- en zeekleigebied	H6430C	Ruigten en zomen, droge bosranden	37/38	Omvormingsbos/Bos met verhoogde natuurwaarde						
		04.05	Overige natuurbossen	Bo1	Bos (algemeen)	3.68	Eiken-haagbeukenbos van het heuvelland	H9160B	Eiken-haagbeukenbossen, heuvelland								
						3.52a	Zoom en droge ruigte van de hogere gronden	H6430C	Ruigten en zomen, droge bosranden					20	Bos		
15 Droge bossen	15.01	Duinbos	03.05	Loofbossen op kalkrijke (zeel)duinen	Bo6	Voedselarm droog bos	3.64	Bos van arme zandgronden	H2180A	Duinbossen, droog	37/38/3	Omvormingsbos-Bos verhoogde natuurwaarde-Natuurbos					
			06.02	Duinstruweel	Bo2	Struweel (algemeen)	3.54b	Doornstruweel van de duinen	H2160	Duindoornstruwelen	17	Struweel					
				04.05	Overige natuurbossen	Bo1	Bos (algemeen)										
				03.04	Loofbossen op lemige zandgronden	Bo6	Voedselarm droog bos	3.65	Eiken en beukenbos van lemige zandgronden	H9110	Veldbies-beukenbossen	37/38/3	Omvormingsbos-Bos verhoogde natuurwaarde-Natuurbos				
								H9120	Beuken-eikenbossen met hulst								

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Natuurtypen		Beheertypen		sdT		Subdoeltypen SBB		nnt		Natuurtypen NM		Ndt		Natuurdoeltypen		hcode		Habitatype		PB		Programma Beheer		wcode		Watertype KRW			
				03.01	Dennenbossen op kalkarme (land)duinen																								
				03.03	Loofbossen op arme zandgronden																								
				04.05	Overige natuurbossen			Bo1																					
				13.04	Grove dennen-Eikenbos op zand met cultuur-invloed																								
				13.05	Grove dennen-Eikenbos met exoten op zand met cultuur-invloed																								
				13.07	Wintereiken-Beukenbos met exoten op leemhoudend zand																								
				13.06	Wintereiken-Beukenbos op leemhoudend zand																								
				13.08	Vochtig Wintereiken-Beukenbos op leemhoudend zand																								
				13.09	Vochtig Wintereiken-Beukenbos met exoten op leemhoudend zand																								
				13.01	Grove dennen-Berkenbos op zuur, arm zand																								
				13.02	Grove dennen-Eikenbos op droog, leemarm zand																								
				13.03	Grove dennen-Eikenbos op vochtig tot nat, leemarm zand																								
				13.10	Eiken-Haagbeukenbos op natte lenige gronden																								
				13.11	Essen-Iepenbos op vochtige klei en zavel																								
				13.12	Essen-Iepenbos met exoten op vochtige klei en zavel																								
				13.14	Essenbos met exoten op nat veen en klei met cultuurinvloed																								
				13.13	Eizen-Wilgenbos op nat veen en klei met cultuurinvloed																								
				13.15	Eizenbos op zeer nat veen met cultuurinvloed																								
				16.02	Vochtig bos met productie																								
				17.01	Vochtig hakhout en Middelenbos																								
				04.01	Eiken-hakhout (vochtig)			Bo9		Eikenhakhout (vochtig)																			
				04.02	Grienden & essen/Iezenhakhout			Bo10		Essenhakhout																			
				04.03	Middenbos			Bo11		Eiken-haagbeuken hakhout (of middenbos)																			
								Le6		Geriefhoutbosje																			
				17.02	Droog hakhout																								
				04.01	Eiken-hakhout (droog)			Bo9		Eikenhakhout (droog)																			
								Le6		Geriefhoutbosje																			
				17.03	Park- of Stinzenbos																								
				04.04	Park- en stinse bos			Bo12		Park-Stinzenbos																			
				17.04	Eendenkooi																								
				20.05	Rustende eendekooien			Le12		Eendenkooi																			
				20.04	Demonstratie kooien																								

Index Natuur, Landschap en Recreatie 10 juni 2008

Bijlage 1 vertaaltabel van bestaande natuurtypologieën naar beheertypen

Natuurtypen		Beheertypen		sdt		Subdoeltypen SBB		nnt		Natuurtypen NM		Ndt		Natuurdoeltypen		hcode		Habitatype		PB		Programma Beheer		wcode		Watertype KRW		
18 Landschapselementen																												
18.01	Poel en kleine historische wateren	17.01	Overig water	Wa7	Poel							3.14	Gebufferde poel en wiel			54	Poel											
18.02	Houtwal, houtsingel en struweelhaag	18.01	Houtwallen, brede singels en grafen	Le1	Houtwal											42	Houtkade, houtwal, haag en singel											
		20.02	Landschappelijke beplantingen en overig bossen	Le2	Houtkade																							
		20.09	Lanen en singels	Le3 Le8 Le4	Landweer Struweelhaag Singel																							
18.03	Krip- of scheerheg	20.01	Knotwilgen en heggen	Le7	Heg											51	Grubbe en holle weg											
18.04	Laan	20.09	Lanen en singels	Wa1	Bomenlaan											48	Knip- en scheerheg											
18.05	Knotbomenrij en elzensingel	20.01	Knotwilgen en heggen	Le9	Knotbomenrij											50	Knotbomen											
		20.09	Lanen en singels	Le5	Elzensingel											46	Elzensingel											
18.06	Hoogstamboomgaard	20.10	Hoogstamboomgaarden	Le11	Hoogstamboomgaard											52	Hoogstamboomgaard											
18.07	Fortterrein	20.06	Forten (terrein)	Er1	Gebouw en erf																							
18.08	Historisch bouwwerk en erf	20.07	Historische gebouwen	Er1	Gebouw en erf																							
		20.06	Forten (gebouw)																									
18.09	Historische tuin	20.08	Historische tuinen	Er3	Tuin																							
18.10	Aardwerken en groeves	19.02	Overige korte vegetaties	Gv1	Open groeve																							
00 Nog om te vormen naar natuur		19.02	Overige korte vegetaties	Ak1	Akker (Algemeen)																							
00.00	Nog om te vormen naar natuur	09.06	Overig bloemrijk grasland	Gr1	grasland (algemeen)																							
		17.01	Overig water	Wa1	Water (algemeen)																							

BIJLAGE B

Geraadpleegde bronnen

Documenten algemeen

- Alterra (2012), Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland
- IPO (2009), Basisboek Subsiestelsel SNL
- IPO (2014), Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS
- IPO, VNG, UvW en Rijk (2004), Contouren van het Investeringsbudget Landelijk Gebied
- Ministerie LNV (2006), Natura 2000 doelendocument
- Ministerie van Economische Zaken (2013), brief Natuurpact aan Tweede Kamer, DGNR-NB/13157005 en bijlage notitie Natuurpact ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland
- Nolet e.a. (2006), Bevers in de Biesbosch
- Randstedelijke Rekenkamer (2014), brief Bijstelling onderzoek Natuurbeleid EHS aan Commissie Groen en Water provincie Zuid-Holland, 2014/GM/070
- Rijk en provincie Zuid-Holland (2006), ILG Bestuursvereenkomst 2007-2013
- Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen, Unie van Bosgroepen, Federatie Particulier Grondbezit (2008), Index Natuur, Landschap en Recreatie
- Staatssecretaris van EL&I (2011), Voorlopige aanwijzing Spanjaards Duin, kenmerk PDN/2011-099A
- Tweede Kamer 2011/12 en 2012/13, 30 825, nr. 107 en nr. 188
- Twynstra Gudde (2013), Natuurbeleid: veranderende verhoudingen van het rijk en de provincies

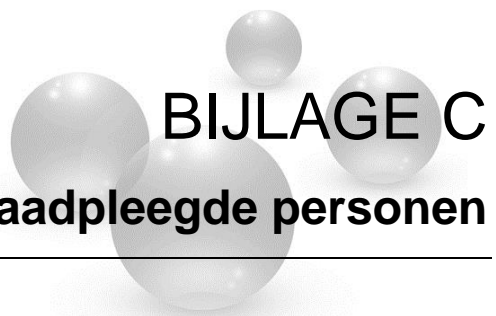
Documenten provincie Zuid-Holland

- Provincie Zuid-Holland (2010), Beheerplan Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen
- Provincie Zuid-Holland (2012), Beheerplan bijzondere natuurwaarden Westduinpark & Wapendal
- Provincie Zuid-Holland (2013), Begroting 2014
- Provincie Zuid-Holland (2013), Beleidsvisie Groen
- Provincie Zuid-Holland (2013), Realisatiestrategie EHS
- Provincie Zuid-Holland (2013), Uitvoeringsstrategie EHS

Websites (2014)

- Compendium voor de Leefomgeving (1)
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/onderwerpen/nl0004-Ecosystemen.html?i=4>
- Compendium voor de Leefomgeving (2)
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/dossiers/nl0029-ecologische-hoofdstructuur.html?i=19-22>
- Compendium voor de Leefomgeving (3)
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1544-Index-Natuur-en-Landschap.html?i=12-47>
- Compendium voor de Leefomgeving (4)
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1522-Milieudruk-op-natuur.html?i=17-108>
- De Weekkrant
http://www.deweekkrant.nl/artikel/2013/oktober/30/nederland_groeit_uit_tot_beverland_25_jaar_bevers/
- Groenloket Gelderland
<http://www.groenloket.nl/index.php?380>

- Interprovinciaal Overleg
<http://www.ipo.nl/vitaal-platteland>
- Kennislink
<http://www.kennislink.nl/publicaties/het-introduceren-van-soorten>
- Leefmilieu Brussel
<http://www.leefmilieubrussel.be/Templates/Particuliers/informer.aspx?id=4544>
- Planbureau voor de Leefomgeving (1)
<http://themasites.pbl.nl/natuurverkenning/over-de-natuurverkenning/uitdagingen-voor-natuur/bouwstenen-van-natuurbeleid/een-korte-historie-natuurbeleidsplan-1990>
- Planbureau voor de Leefomgeving (2)
<http://themasites.pbl.nl/balansvandeleeftomgeving/2012/landelijk-gebied/natuurbeleid/natura-2000>
- Portaal Natuur en Landschap
<http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/overzicht-typen-natuur-en-landschap/>
- Provincie Zuid-Holland (1)
http://www.zuid-holland.nl/overzicht_alle_themas/c_landschap/thema_groen/c_groengebieden/content_veenweideconvenant_gouwe_wiericke/c_natura_2000_communicatie.htm
- Provincie Zuid-Holland (2)
http://www.zuid-holland.nl/overzicht_alle_themas/c_landschap/thema_groen/c_e_natuur.htm
- Provincie Zuid-Holland (3)
<http://www.zuid-holland.nl/nieuws/contentpagina.htm?id=112595>
- Randstedelijke Rekenkamer
http://randstedelijke-rekenkamer.nl/lopend_onderzoek/48/Brieven_van_RR_dd_372014_over_bijstelling_onderzoek_inzake_Natuurbeleid_EHS_ZH_en_dd_2782014_inzake_vragen_PvdA_fractie_hierover_als_besprekstukken_op_agenda_van_cie_GW_dd_1092014/
- Regiegroep Natura 2000
http://www.natura2000.nl/pages/naslagwerk_1_1.aspx
- Rijkswaterstaat
http://www.rijkswaterstaat.nl/water/plannen_en_projecten/vaarwegen/noordzee/beheerplan_voordelta/documenten/
- Trouw
<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1821183/2010/11/16/Afschieten-van-grazers-goed-voor-biodiversiteit.dhtml>
- Wageningen UR (1)
<http://www.wageningenur.nl/nl/show/De-Ecologische-Hoofdstructuur-EHS.htm>
- Wageningen UR (2)
<http://www.wageningenur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Alterra/Over-Alterra.htm>
- Stichting Het Wereld Natuur Fonds-Nederland
<http://www.wnf.nl/nl/bibliotheek/?act=dierenbieb.details&dierid=1503>

BIJLAGE C

Geïnterviewde en geraadpleegde personen

Provincie Zuid-Holland

De heer L. Absil	Beleidsmedewerker
Mevrouw M. de Boer	Projectleider Natura 2000-beheerplannen en PAS
De heer B. Fisser	Contactpersoon onderzoek, senior beleidsadviseur
De heer E. de Haan	Omgevingseconoom
De heer R. ter Horst	Beleidsmedewerker Natuur
De heer L. Jalink	Projectleider afdeling Water en Groen / bureau Natuur en Recreatie
De heer G. de Jong	Programmamanager Natura 2000
De heer J. van Kempen	Algemeen contactpersoon
De heer R. Klein	Contactpersoon onderzoek, senior beleidsmedewerker natuur
De heer J. Kooijman	Senior beleidsmedewerker
Mevrouw A. ter Kuile	Bureauhoofd Natuur en Recreatie
De heer G. van Leeuwen	Beheersmedewerker infrastructuur
De heer J. Meijles	Coördinator grondkwaliteit
De heer JW. Rijke	Senior beleidsmedewerker Waterbeheer
Mevrouw M. de Rooij	Afdelingsmedewerker Water en Groen / bureau Landelijk Gebied
De heer L. van Ruijven	Projectleider Natura 2000
De heer F. Schenk	Programma controller Groen
De heer B. Spee	Senior geodata-specialist
De heer J. Strijker	Afdelingsmedewerker Water en Groen / bureau Waterbeheer
De heer A. Pannekoek	Projectteam Hollandsche IJssel
De heer H. Weber	Gedeputeerde
De heer E. Weijdem	Programmamanager ILG/EHS

Andere organisaties

De heer D. van Bentum	Ecologisch consultant, Royal Haskoning DHV
De heer J. van Beek	Projectmedewerker inrichting landelijk gebied, DLG/IPO
De heer A. van Hinsberg	Senior onderzoeker, Planbureau voor de Leefomgeving
De heer B. de Knecht	Ecoloog, Alterra
De heer R. van Rosmalen	Ecoloog, Dienst Landelijk Gebied
De heer W. van Steenis	Regio ecooog, Natuurmonumenten
De heer W. Wamelink	Senior ecooog, Alterra

BIJLAGE D

Gebruikte begrippen en afkortingen

Begrip	Toelichting
Agrarisch natuurbeheer	Beheer op of direct naast landbouwgrond ter bevordering van natuur in het landelijk gebied, inclusief waterkwaliteit. De hoofdfunctie is landbouwproductie en het natuurbehoud is een nevenfunctie.
Biodiversiteit	Biodiversiteit verwijst naar de variatie van organismen op aarde, maar ook naar de aantalsverhoudingen waarin de soorten voorkomen. De diversiteit betreft de variatie binnen soorten, tussen soorten en tussen ecosystemen.
Ecologische Hoofdstructuur (EHS)	Een samenhangend Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. In de wet wordt het Ecologische Hoofdstructuur genoemd. In 2013 heeft de staatssecretaris aangekondigd dat het Natuurnetwerk Nederland gaat heten.
Ecologische verbinding	Verbinding tussen natuurgebieden voor migratie van fauna, vaak om infrastructurele barrières te overbruggen.
Ecosysteem	Bestaat uit alle organismen in een bepaald gebied en hun leefomgeving. Ecosystemen worden onderscheiden naar het hoofdbegroeiingstype (bijvoorbeeld bos), de a-biotische omstandigheden (zoetwater) of naar het bodemgebruik (agrarisch gebied).
Europese Kaderrichtlijn Water (KRW)	Deze richtlijn is sinds eind 2000 van kracht. Het moet ervoor zorgen dat de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater in Europa in 2015 op orde is. De provincie heeft mede de verantwoordelijkheid over de uitvoering.
Habitattype	Een habitat kan worden beschouwd als de plaats waar een bepaald organisme, of een bepaalde groep organismen leeft. Indeling op basis van habitattype wordt gebruikt om biodiversiteit te meten op Europees niveau.
Index Natuur en Landschap	Deze index is een natuurtypologie die de natuur verdeelt in zo min mogelijk overlappende beheertypen. Eén beheertype is een specifieke vorm van natuur, waarbij een bepaald beheer hoort. Het doel van de index is om in beheer en beleid één taal te hebben.
Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG)	Een bundeling van de verschillende rijksbudgetten die zijn bedoeld voor aankoop, inrichting en beheer van natuur in het landelijke gebied voor de periode 2007-2013. Het is vooral een verandering van bestuurlijke verhoudingen en een nieuwe manier van werken aan de inrichting van het landelijk gebied.
Natuurnetwerk Nederland (NN)	Het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. In de wet heet dit de Ecologische Hoofdstructuur. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

Begrip	Toelichting
Natura 2000	Europees ecologisch netwerk van natuurgebieden dat is beschermd op grond van de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992). Deze richtlijnen geven aan welke typen natuur en welke habitat- en vogelsoorten moeten worden beschermd. Hiervoor worden speciale beschermingszones aangewezen en worden instandhoudingsmaatregelen genomen om deze gebieden te beschermen.
Natura 2000-beheerplan	Het beheerplan beschrijft de huidige situatie van een Natura 2000-gebied en een visie op de gewenste ontwikkelingsmogelijkheden voor de beheerplanperiode en de lange termijn. De beheerplannen bieden een kader voor vergunningverlening.
Natuurakkoord	Akkoord dat eind 2011 is gesloten tussen Rijk en provincies, waarbij het natuurbeleid werd gedecentraliseerd.
Natuurbeheertype	Een beheertype is een specifieke vorm van natuur, waarbij een bepaald beheer hoort. Ten behoeve van de SNL is de natuur ingedeeld in natuurbeheertypen.
Natuurmeting op Kaart (NOK)	Rapportage van DLG in de jaren 2007, 2010, 2011 en 2012 met onder andere de voortgang van de verwerving, functieverandering en inrichting van de EHS.
Natuurpact	Notitie van de staatssecretaris uit 2013 met ambities op hoofdlijnen voor de ontwikkeling en het beheer van de natuur in Nederland. De invulling en concretisering van de ambities is een taak van de provincies.
Particulier natuurbeheer	Natuurbeheer door boeren, landgoedeigenaren, particuliere grondbezitters, vrijwilligers bij natuurverenigingen en andere ondernemers. De overheid faciliteert hierin door regelingen op te stellen en samenwerking te stimuleren.
Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)	Subsidiestelsel voor natuurbeheer. Bedoeld als vereenvoudiging van voorgaande stelsels (Programma Beheer, PSAN en PSN).

Teleportboulevard 110
1043 EJ Amsterdam

Telefoon 020 - 58 18 585
info@randstedelijke-rekenkamer.nl
www.randstedelijke-rekenkamer.nl

